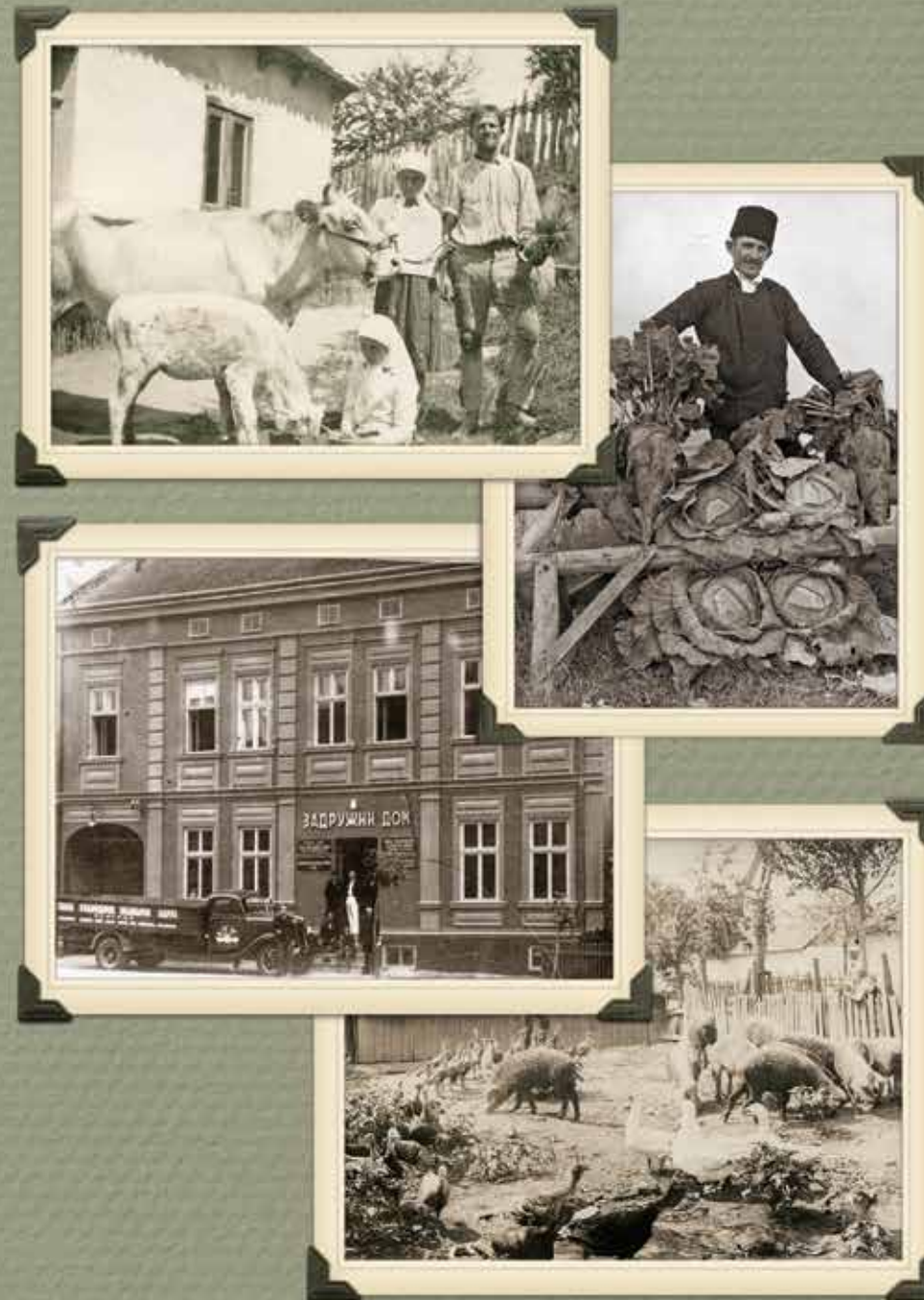

ИСТОРИЈСКИ
АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

ЗАПРУТАРСТВО У ПОЖАРЕВАЧКОМ ОКРУГУ ДО 1941. ГОДИНЕ

Пожаревац, 2012.

ISBN 978-86-84969-50-9

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

Издавач

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ПОЖАРЕВАЦ
www.arhivpozarevac.org.rs
info@arhivpozarevac.org.rs

ЗАДРУГАРСТВО У
ПОЖАРЕВАЧКОМ ОКРУГУ ДО 1941. ГОДИНЕ

<i>За издавача</i>	<i>мр Јасмина Николић</i>
<i>Главни и одговорни уредник</i>	<i>мр Јасмина Николић, директор</i>
<i>Аутори каталога</i>	<i>Јасмина Живковић, МА Нађаша Милошевић Дулић</i>
<i>Аутори изложбе</i>	<i>Јасмина Живковић, МА Нађаша Милошевић Дулић Петар Винкић</i>
<i>Превод на енглески језик</i>	<i>Јасмина Живковић, МА</i>
<i>Графички дизајн и њелом</i>	<i>Данијел Лисовски, дијл. инж.</i>
<i>Штампа</i>	<i>Компромис дизајн, Пожаревац</i>
<i>Тираж</i>	300

2012.

© Историјски архив Пожаревац
ISBN 978-86-84969-50-9

Штампање каталога и изложбе омогућио је Град Пожаревац

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

ИЗЛОЖБЕНИ КАТАЛОЗИ
КАТАЛОГ 20

**ЗАДРУГАРСТВО У
ПОЖАРЕВАЧКОМ ОКРУГУ
ДО 1941. ГОДИНЕ**

Пожаревац
2012.

ЗЕМЉОРАДНИЧКО ЗАДРУГАРСТВО У ПОЖАРЕВАЧКОМ ОКРУГУ ДО 1941. ГОДИНЕ

Из историје земљорадничког задругарства у Србији

Задружне организације у Србији су се појавиле у другој половини 19. века, када је њено становништво, посебно сеоско, услед убрзане индустријализације и динамичних политичких збивања, доживљавало крупне економске промене. Новчана привреда је постепено разарала породичну задругу и усмеравала сељака од патријархалног начина живота и натуралне привреде ка робно-новчаној производњи. Са друге стране, примитивна обрада земљишта, екстензивно сточарство, уситњени сеоски поседеи, слаби приноси и ниска добит, постепено су и константно сиромашили село.¹ Иако је крајем 19. века пољопривреда и даље била најважнија грана српске привреде, знатно је заостајала за развојем трговине и индустрије. Само једна трећина сеоских домаћинстава је, на пример, тада поседовала гвоздени плуг. Овај податак, као и чињеница да је прилив капитала у пољопривреди остваривао мањи број домаћинстава која поседују 10 и више хектара земље, довољно говори о томе колико је Србија у пољопривредном погледу заостајала за развијеним земљама Европе.²

Иницијатор земљорадничког задругарства у Србији био је банкарски чиновник Михајло Аврамовић.³ Наклоњен селу, Аврамовић је имао прилике да добро упозна село и његово „стање“. Проучавајући економски положај сељака, указивао је на то да је оснивање земљорадничких задруга једини прави пут да српски сељак изађе из економске и социјалне беде, тешке ситуације у којој се сељаштво тада налазило, „притешњено зеленашким дуговима, бедом и немаштином“.⁴ Због тога је, приликом промишљања о организовању задруга, сматрао да је задруга кредитног типа најпогоднија за решавање тешког и важног проблема – заштите сељака од неповољних позајмица и зеленашких дугова.⁵ И не само то: као први човек у Србији који је озбиљније анализирао живот села, први

1 Н. Пантић, *Почетак и развој задругарства у Србији*, у часопису „Баштиник“, годишњак Историјског архива Неготин, Неготин, 2002, 165.

2 Р. Љушић, *Српска државност 19. века*, Београд, 2008, 38.

3 *Алманах шездесетогодишњице задругарства Србије 1894-1915*, Београд, 1954, 98.

4 Исто, 95.

5 Исто, 77.

теоретичар земљорадничког задругарства у Србији, иницијатор и оснивач прве задруге у Србији, Аврамовић је у земљорадничком задругарству видео могућност да се заштити, сачува и обнови пољопривреда и земљорадња, која је јачањем индустријског сектора бивала све више девастирана.

Сеоске земљорадничке организације до Другог светског рата су биле подељене у три основне групе: земљорадничке кредитне задруге, земљорадничке набављачко-потрошачке задруге и земљорадничко-произвођачко-прерађивачко-продајне задруге. На идеолошким поставкама Михајла Аврамовића и резултатима његовог непосредног истраживања сеоских газдинстава, као најстарији и најраспрострањенији облик удруживања сељака у Србији, 1894. године су основане прве земљорадничке кредитне задруге. Оне су, засноване на начелима и искуствима Рајфајзеновог задружног система у Немачкој,⁶ у првом реду имале за циљ давање позајмица задругарима у новцу, пољопривредним справама, семену, садницама, стоци и слично. Једна од основних функција кредитних задруга је била „стална штедња“, која је подразумевала улагање извесне, унапред утврђене суме новца у задругу, чиме су се увећавала расположива задружна финансијска средства. Сваки задругар је имао „књижицу сталне штедње“, са одштампаним правилима о штедњи. Стална штедња је била обавеза задругара, којом је било условљено њихово чланство у задрузи. Неплаћање улога дуже од шест месеци, по аутоматизму је доводило до престанка чланства у задрузи.⁷ Кредитне задруге су се заснивале на неограниченој солидарности својих чланова, као и на пуној слободи приступања или иступања из чланства. Територија задруге је обухватала једно село и пословала је само са задругарима свога подручја.

Институционализација земљорадничког задругарства у Србији започела је 1897. године када је донет *Закон о фонду за њихово оснивање земљорадничких закона*.⁸ Уследио је *Закон о земљорадничким и занатским задрузама* 1898. године којим је нормативно уређено оснивање и рад задруга у Србији.⁹ До његовог доношења, задруге су радиле на основу уговора, које су, као врсту оснивачког акта, верификовале скупштине задругара као највише законодавно тело у задрузи.

Одредбе овог *Закона* важиле су и за занатске заруге. Оне су, као посебна врста задруга осниване на подручју градова, почев од седамдесетих година 19. века. По свом карактеру су биле произвођачко-прерађивачке, набављачко-потрошачке и занатско кредитне. Прве занатске задруге основане су у Београду, и то 1870. године столарско-

6 Јубиларни зборник животоа и рада СХС, 1918-1928, Београд, 1928, 266-270.

7 Алманах шездесетогодишњице задругарства Србије 1894-1915, Београд, 1954, 99.

8 Зборник закона и уредаба Кнежевине/Краљевине Србије, књ. 53, Београд 1898, 617. Јубиларни зборник животоа и рада СХС, 1918-1928, Београд, 1928, 272.

9 Зборник закона и уредаба Кнежевине/Краљевине Србије, књ. 53, Београд 1898, 617.

браварска и обућарска „дружина за потрошњу“, а следеће 1871. године, поткивачка и коларско-ковачко-седларска задруга.¹⁰

За оснивање задруге, по одредбама *Закона* из 1898. године, било је потребно најмање 10 задругара. Задруга је имала своја правила која су морала да буду регистрована код надлежног суда, на који начин је законом уређен однос између задруге и државе. Истовремено, задруге су добиле одређена овлашћења привредних предузећа. Имале су право, у случају да задругар који је добио позајмицу од задруге не измири своје дуговање на време, да „пре свију других поверилаца и без судске помоћи“ наплате своје потраживање „из оних предмета, који су јој, као залога ради безбедности дуга, дати од самог дужника“.¹¹

Органи задруге били су Скупштина задругара, Управни и Надзорни одбор. Највиши орган је била Скупштина, која је решавала најважнија питања из живота и рада задруге. Њене су одлуке биле обавезујуће за све чланове и органе задруге. Управни одбор као „пословни извршни орган задруге“, имао је најмање три члана, био је биран од Скупштине задругара, пуноважно је заступао задругу пред судом и свим трећим правним лицима, а чланови Одбора били су одговорни свом својом имовином за евентуално причињену штету задрузи. Надзор над радом Управног одбора задруге, вршио је Надзорни одбор, такође биран од Скупштине задруге.¹²

Закон из 1898. године је, за релативно кратко време, допринео снажном развоју задругарства у Србији. Увођењем пореских олакшица за задруге, „на рад, капитал и добит“, отворио је „врата“ за допуну законских прописа у области задругарства. *Закон о ослобођењу земљорадничких задруга од плаћања поштинских такси* из 1899. године и *Закон о поштинској земљорадничких задруга* донет 1900. године, садржали су још значајније повластице, пре свега за земљорадничке задруге. „Пакет закона“ је имао за циљ да поспеши и унапреди ову врсту удруживања земљорадника, која је иначе уживала поверење и подршку свих одлучујућих субјеката, у власти, међу српском интелигенцијом, али и у сеоским срединама, који су сви, без разлике, „пригрлили задругарство као велику националну и општу ствар“.¹³

Напредак земљорадничког задругарства се огледа и у убрзаном оснивању месних задружних организација. Прва је „понишла“ 1894. године у селу Враново, у смедеревском срезу, на иницијативу Михајла Аврамовића, а од четири, колико их је те године основано, већ 1905. године у Србији је било 508 земљорадничких кредитних задруга. Број задруга је постепено растао, тако да је 1911. године било 737 задруга,

10 Из историјата задружног покрета у Србији, *Алманах шездесетогодишњице задругарства Србије 1894-1915*, Београд, 1954, 94. Оснивање занатских задруга у Србији везује се за име Светозара Марковића и његов социјални програм.

11 Закон о земљорадничким и занатским задругама, *Зборник закона и уредаба Кнежевине/Краљевине Србије*, књ. 53, Београд 1898, 617.

12 Исто, 617.

13 *Јубиларни зборник животоа и рада СХС*, 1918-1928, Београд, 1928, 272.

од којих 616 је окупљало 33.491 задругара.¹⁴ Ова врста задруга је била и најбројнија до Првог светског рата.¹⁵

Земљорадничке задруге су имале различите одељке (огранке): за заједничку набавку и употребу пољопривредних справа (машинске), набавку намирница, заједничку прераду и продају пољопривредних производа, одгој стоке. Из ових огранака кредитних задруга у каснијем периоду су формиране друге специјализоване земљорадничке задруге за поједине делатности. Тако су настале набављачке, продајне, машинске, виноградарске, млинарске, живинарске, млекарске, закупничке, као и задруге за узајамну помоћ и штедњу.¹⁶

Машинске задруге су поникле из одељака за заједничку набавку и употребу пољопривредних справа, у оквиру кредитних задруга, међу којима је већ 1898. године њих петнаест имало специјализоване одељке. Као посебна врста, машинске задруге су имале за циљ да набављају пољопривредне справе, као и да их уступају на услугу задругарима уз наплату извесне таксе, „ујма“, чију је висину одређивала Скупштина задруге. Ове задруге су се оснивале на уделима, при чему је сваки задругар могао имати највише 10 удела и бити члан само једне задруге. Према правилима машинских задруга, Скупштину су чинили само мушки чланови задруге. Чланови Управног и Надзорног одбора, бирани на три године, за свој рад и евентуалну штету причињену задрузи, одговарали су целокупном својом имовином. Правила су била строга и када се тиче одговорности самих задругара. Иако су допуштала пуну слободу „уласка и изласка из задруге“, била су предвиђена искључења задругара уколико, на пример „три пута не дође на задружну скупштину“ или задружне справе „да незадругарима на услугу или пак њима ради код незадругара“.¹⁷

Машинске задруге су одиграле значајну улогу у унапређивању пољопривредне производње, посебно у периоду када су средства за обраду земље била примитивна и неразвијена. Њиховим посредством је била омогућена набавка и увоз пољопривредних справа из иностранства, посебно из Немачке, као и њихова доступност ширим слојевима сељаштва и пољопривредника.

Набављачко-потрошачке задруге као посебна врста земљорадничких кредитних задруга издвојиле су се 1902. године, када је у Марковцу (срез Поморавски) основана прва таква задруга. Три су основна начела на којима су ове задруге заснивале свој рад: продаја робе за готов новац, продаја робе на мало по пијачним ценама и расподела добити сразмерно куповинама задругара. Правила су предвиђала органичено право задругара на само један глас, али, са друге стране, у задругу је могао бити учлањен неограничени број задругара. Вршило

¹⁴ Исто.

¹⁵ Из историјата задружног покрета у Србији, *Алманах шездесетогодишњице задругарства Србије 1894-1915*, Београд, 1954, 97.

¹⁶ А. Вучо, *Привредна историја Србије до Првој светској рата*, Београд, 1955, 244.

¹⁷ *Алманах шездесетогодишњице задругарства Србије 1894-1915*, Београд, 1954, 103.

се „одабирање чланова“, а један од критеријума је била „политичка и верска неутралност“. Део добити задругари су издвајали за „социјалне и просветне сврхе“, док су „задружне функције биле бесплатне“.¹⁸

Циљ потрошачких задруга је био да набављају робу у већим количинама и да је „на мало“ уступају задругарима по цени коју је одређивала управа задруге. Иако је било предвиђено да цене морају бити еквивалентне просечним ценама у најближој вароши, дешавале су се и злоупотребе, које су се огледале у томе да је један број задруга продавао задругарима робу скупље или су је давали на „вересију“. Књижица пазара, коју је имао сваки задругар, представљала је евиденцију о куповини робе, са детаљним подацима о времену куповине, врсти и броју купљених артикала, износу цене у динарима.

Потрошачке задруге су представљале посреднике између предузећа која су се давала продајом на велико („гросистичка“ предузећа) и потрошача, као крајњих купаца. Такав начин је био користан за предузећа на велико, која су један део своје добити уступала задрузи, преко које су, за узврат, обезбеђивали сигуран пласман своје робе. Била је то истовремено и примерена заштита потрошача од приватних трговаца, који су често нудили скупу робу лошијег квалитета, јер су задруге, по правилу, обезбеђивале и задругарима продавале робу бољег квалитета и по приступачнијим ценама.

Млекарске задруге су почеле да се оснивају у Србији 1902. године, када је у Жаркову основана прва таква задруга. Непосредан повод за оснивање ове подврсте земљорадничких задруга били су неповољни услови под којима су сељаци до тада продавали млеко закупцима. Продајна цена млека је била веома ниска, док су препродавци, исту робу продавали по високој препродајној цени и на тај начин остваривали високе трговачке марже. Производња млека је тако била обезвређена, при чему су највећу штету трпели управо непосредни произвођачи.

Стога су млекарске задруге осниване у функцији заштите млекарске производње. Њихов задатак је био да од својих задругара преузимају млеко, организују заједничку продају, касније и прераду, као и да брину о сточном фонду својих задругара. Новчана средства задруге су се састојала из удела, зајмова и резервног фонда. Правила су налагала да један задругар може бити члан само једне задруге, један удео је имао вредност од 10 динара. Сваки задругар је имао права на 100 удела, али само на један глас у Скупштини. Добит се делила сразмерно вредности млека које је сваки поједини задругар предао задрузи у току године.¹⁹

Млекарске задруге су омогућавале задругарима бољи пласман млека, утицале и на очување сточног фонда, повећање производње млека и савременију прераду млека у задружним млекарама. Постојала је и могућност надокнаде штете задругарима за случај угинућа музних крава. О значају ове врсте земљорадничких задруга говори и податак

¹⁸ Исто.

¹⁹ *Алманах шездесетогодишњице задругарства Србије 1894-1915*, Београд, 1954, 104.

да је њихов број удвостручен у периоду од 1905. до 1914. године, што и није било изненађујуће, ако се зна да је аграрна привреда и даље била доминантна у Србији.

Једну подврсту земљорадничких задруга чиниле су виноградарске (винарске), чија је сврха била унапређење виноградарства и винарства као области пољопривредне производње. Циљеви су остваривани ширењем знања из виноградарства, увођењем и гајењем бољих сорти лозе, борбом против штеточина и болести винове лозе, заједничком прерадом грозђа и продајом вина.

Иако је иницијатива за њихово оснивање потекла још 1874. године, прва оваква задруга је основана 1903. године у селу Бања код Аранђеловца. Према правилима, услов за чланство у виноградарској задрузи је био да виноградар поседује најмање 50 ари под виновом лозом на подлози тзв. Америчке сорте. На основу броја чокота уписивали су се члански удели. Разлика између ових и других земљорадничких задруга је била у томе што је поред већ утврђених органа управљања, при виноградарским задругама постојао и Оцењивачки одбор. Он је имао задатак да „испитује зрелост и каквоћу грозђа и да утврђује цену по којој ће се од задругара примати“. Чиста добит се делила између задругара у процентима од 50%, а сразмерно вредности грозђа коју је свако од њих предао задрузи у току године. Преостали део од 50% добити је припадао резервном фонду, из кога су се обезбеђивала средства за амортизацију и награде члановима Управног и Надзорног одбора.²⁰ Сматрало се да су виноградарске задруге, иако је било и у варошима, представљале начин удруживања имућнијих сељана виноградара који је допринео убрзаној „капитализацији српског села“. Међутим, иако је и било тако, оне су неоспорно значајно унапредиле виноградарску производњу у Србији.

Продајне задруге су такође изникле из огранака (подзадруга) у оквиру земљорадничких кредитних задруга. Прва таква подзадруга је основана 1899. године у селу Кордово у Крајинском округу. Њихова сврха се огледала у заштити сељака од „продаје по ниском ценама“ односно омогућавању што боље продаје пољопривредних производа. Када су постепено прерасле у задруге, у основи њиховог имена налазио се артикал који су продавале. Тако су идентификоване житарске, живинарске, сточне, повртарске, воћарске. Правила задруге су, између осталог, налагала да се добит не дели између задругара већ улази у резервни фонд за обнављање и побољшање рада задруге. „Кршење дисциплине“, непоштовање закона и задружних правила, која су била изричита у погледу оданости према задрузи, кажњавало се строго, чак и искључивањем задругара.

Поред задруга као привредних организација, постојао је и посебан вид земљорадничког задружног удруживања – здравствено задругарство. Здравствене задруге су се у Србији појавиле око 1920. године. То је представљао прводитни покушај организоване здравствене заштите сеоског становништва. Рад и развој здравствених задруга

²⁰ Алманах шездесетогодишњице задругарства Србије 1894-1915, Београд, 1954, 105.

обједињавао је Савез здравствених задруга Србије, који је престао са радом 1948. године.²¹

Какво је стање било у пољопривреди и земљорадњи у новој држави, Краљевини Југославији? Међуратне године су биле време у коме се село „отимало столетном сну“, мењало се, постајало економски јаче. Промене у пољопривредној производњи су, посматрано са стране, наступале веома споро и биле су детерминисане самим начином производње, у коме је акумулација још увек била мала да би нападак битније уочио. Гвоздени плут, на пример, који је могао да омогући модернизацију пољопривредне производње, тешко је и споро односио превагу над дрвеном ралицом и мотиком.²² Због тога је потреба за удруживањем у области пољопривреде и земљорадње остала актуелна, у границама територијално знатно веће, економски, демографски, културолошко неуједначене државе у чијим је североисточним деловима пољопривредна производња и даље била веома заступљена. Изазови индустријализације и модернизацијских процеса били су превелики за „српски аграр“, што је за земљораднички покрет представљало још озбиљнији и дугорочни задатак – унапређење, развој и опстанак пољопривреде и земљорадње, као привредне гране, која је требало да буде конкурентна у тржишној економији државе „интегралног југословенства“.²³

Оснивањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, касније Југославије, област задругарства је нормативно требало да буде регулисана новим прописима, који би се примењивали на целој државној територији. Међутим, дуго времена су и даље на снази били прописи који су у претходном периоду примењивани у појединим деловима Краљевине. До доношења јединственог норматива, једино уједначавање прописа било је спроведено у погледу повластица које су признате земљорадничким задругама на читавом државном подручју.²⁴

Основ унифицираног рада земљорадничких и других привредних задруга у новој држави био је *Закон о привредним задругама*, донет тек 1937. године.²⁵ Према одредбама овог закона, земљорадничке задруге су сматране привредним субјектима, за које се важили и одређени прописи о привредним предузећима. Привредну задругу је чинио „неодређен број задругара са различитим уделима“, чији је задатак био унапређење задружне привреде. Зато је свака задруга, осим кредитне, имала право да се бави „разним дозвољеним пословима, који увећавају приход њеним члановима“. У задрузи је била дозвољена подела „пословног вишка“ задругарима, сразмерно њиховом учешћу у одређеном послу. Кредитне

21 *Земљорадничко задругарство Србије кроз историју*, каталог изложбе Архива Србије, Београд, 1994, 4.

22 Љ. Димић, *Културна историја Краљевине Југославије, 1918-1942, I*, Београд, 1996, 29-79.

23 Б. Петрановић, *Историја Југославије, 1918-1988, I*, Београд, 1988, 59.

24 *Јубиларни зборник животоа и рада СХС, 1918-1928*, Београд, 1928, 293.

25 *Службене новине Краљевине Југославије*, бр. 217/1937.

задруге и њихови савези могли су се бавити само примањем улога на штедњу, давањем кредита, позајмица, посредовањем око осигурања и набавком средстава за пољопривредну производњу својих чланова.

Стицање чланства у задрузи по новим прописима постигало се на основу поднете писмене молбе и приступне изјаве, са прецизним личним подацима и назначеној количини удела који се уписује. Управни одбор је на својим седницама решавао по молбама за пријем у чланство, о чему је сваки заинтересовани будући задругар морао да буде писмено обавештен, а обавеза задружне администрације је била да се води списак задругара, са тачно утврђеним подацима.²⁶

Ступањем на снагу Закона о привредним задругама, била је утврђена и обавеза дотадашњих задруга да своја правила „саобразе прописима“ новог Закона, најкасније до 24. септембра 1939. године. У архивским фондовима о земљорадничким задругама, сачуваним у Историјском архиву Пожаревац, налазе се бројна упутства о примени новог закона, која је Главни савез земљорадничких задруга прослеђивао окружним задругама и њиховим савезима. Сматрало се да предстоји „много послова“ на усклађивању рада задруга са новим прописима, почев од израде правила, преко целокупне администрације и пословања. Због тога је Главни савез, као вид помоћи, „у смислу прописа новог закона израдио нова правила за све врсте задруга“. Нацрт једнообразних правила је био доступан свим задругама, чија је обавеза била само да „их приме“ и региструју на редовној или ванредној скупштини. Задруга је пуноважно могла да ради, у складу са новим законом, тек када је иновирана правила одобрио надлежни суд, а задруга била уведена у судски задружни регистар.²⁷

Прописи Краљевине Југославије о задругарству су примењени без изузетака, али је посебно, суштинско питање било да ли је и колики био напредак земљорадничког задругарства у свим њеним деловима, па и Србији. Пољопривредни стручњаци су сматрали да је основна „карактеристика нашега задругарства“ била његова „још врло једнолична“ развијеност у „смеру кредитнога и набављачкога задругарства“. Доминантне су и даље биле кредитне задруге. Поразним је сматрано то што осим млекарских задруга, остале „тзв. продуктивне земљорадничке задруге једва ту и тамо постоје и представљају само скромне почетке“. У периоду 1926-1928. године, у Србији је било 1349 земљорадничких кредитних задруга, што је представљало 63%, односно дупло више у односу на 738 набављачко-продајних (33%), док је свих других подврста земљорадничких задруга било у много мањем броју.²⁸ Захваљујући својим природним ресурсима и дугогодишњом традицијом задругарства, очекивало се да задругарство у Србији настави свој просперитет и у првој половини 20. века. То, међутим, није била стварност српског сељака, коме су и даље основне препреке

26 ИАП, ЖЗМЗ, 1940.

27 ИАП, ЖЗМЗ, 1937.

28 *Јубиларни зборник живота и рада СХС, 1918-1928*, Београд, 1928, 292.

представљале низак степен развоја пољопривредне производње, неразвијена средства за обраду земље, неписменост и недовољно стручно образовање, којим би осавременили аграрну привреду.

За унапређење задругарства је свакако велики значај имало међусобно удруживање задруга. Тако је већ постојећи велики број задруга у Србији још 1895. године основао Главни савез српских земљорадничких задруга, чије је седиште до 1898. године било у Смедереву.²⁹ Све земљорадничке и занатске задруге су, према одредбама Закона, биле учлањене у Главни савез српских земљорадничких задруга, као главни ревизиони савез свих задружних облика. Правила о раду Савеза су предвиђала активности на плану „здруживања“ земљорадничких задруга и других сродних удружења, оснивања нових задруга, заштите интереса задружних установа, старања о оснивању „оних установа које служе на корист напретку земљорадничких задруга“ и сродних удружења, образовању кадрова, надзора и ревизије пословања задруга.³⁰ Једна од установа које је Савез основао била је Главна земљорадничка задруга (1897), чији је превасходан циљ био да омогућава „заједничку набавку свих оних пољопривредних намирница, које служе пољопривреднику искључиво за производњу и заједничку продају свих пољопривредних производа“.

Поред ове, постојао је и Земаљски савез земљорадничких задруга од 1898. године, чији је карактер био „више пословни“ у односу на Главни савез, као „инструктивно“ тело. Земаљски савез је имао карактер финансијске установе, јер је, поред других послова типа набавке пољопривредних справа за потребе својих чланова, средстава за потрошњу у сеоским домаћинствима, продаје пољопривредних производа за рачун својих чланова, обезбеђивао и позајмице задругарима, преузимао на чување вишак задружног новца, издавао новац „под интерес“. Поред наведених савеза, у Србији су крајем 19. века постојала још три регионална удружења земљорадничких задруга. Један од њих је био Савез земљорадничких задруга за млавски срез, у Пожаревачком округу, основан 20. маја 1898. године.

Удруживање задругара на свим нивоима представљало је начин да се очува пољопривредна производња, која, ако није била у опадању, захваљујући слабој развијености средстава за обраду земље и ниској продуктивности, није могла ни да посебно напредује. За време Балканских и Првог светског рата развој задруга је био заустављен, али одмах после Првог светског рата Главни савез земљорадничких задруга наставио је са радом, тако да су убрзо биле обновљене скоро све старе, али је дошло и до оснивања нових задруга.³¹

29 Алманах шездесетогодишњице задругарства Србије 1894-1915, Београд, 1954, 106. Од 1898. године седиште Главног савеза земљорадничких задруга било је у Београду.

30 Исто. *Земљорадничко задругарство Србије кроз историју*, каталог изложбе Архива Србије, Београд, 1994, 3.

31 Н. Пантић, *Почетак и развој задругарства у Србији*, у: „Баштиник“, годишњак Историјског архива Неготин, Неготин, 2002, 166.

Савез је радио преко својих подружница, среских и окружних савеза земљорадничких задруга, са циљем да се што боље остварују основне функције оваквог удруживања: снабдевање задруга потребним средствима, опремом, информацијама, литературом, средствима за рад, олакшана продаја задружних производа. Главни задружни савез Краљевине Југославије је координирао рад свих задружних савеза, а савези и главне задруге су оснивани и у другим делатностима (нпр. Савез набављачких задруга државних службеника).

Свака задруга је морала бити чланица једног Савеза. Поред ових пословних савеза постојали су и ревизијски савези, тако да су ревизију над радом задруга обављали стручни ревизори поменутих ревизијских савета. Над радом занатских, трговачких и индустријских задруга и њихових савеза, врховни надзор вршило је Министарство трговине и индустрије, над радом здравствених, лекарских, апотекарских и радничких задруга и њихових савеза Министарство социјалне политике и народног здравља, над радом задругара државних службеника и њихових савеза – Министарство финансија, а над радом земљорадничких задруга и њихових савеза – Министарство пољопривреде Краљевине Југославије. Такође, занатске произвођачке задруге морале су бити учлањене и у удружења занатлија, која су припадала одређеним коморама.³²

Према правилима задруге, члан у задрузи морао је поштовати одређена правила понашања: то нису могла бити лица „која се одају пијанству, коцки, нераду, зеленаштву и лихварству“.³³ Због тога је разумљиво што је васпитни рад задругара, посебно у првом периоду, постао чак значајнији од економског пословања. Кроз све задружне активности се уочавало „поучавање“, јер су предавања и други облици рада, у првом реду били усмерени на поучавање и „морално очеличавање маса“. О томе сведоче записи о народном просвећивању, предавањима о туберкулози, алкохолизму и „лошем дејству кафана“, сифилису, значају књижица и читаоница, празноверицама у народу, националном васпитању, моралу код народа и слично.³⁴

Задруге су још од почетка свога организовања поклањале пажњу васпитном раду, а задружни савези су наставили да негују и унапређују културно-просветни рад задругара. Тако је један број задруга оснивао своје задружне домове, библиотеке, читаонице. До Првог светског рата, Главни савез је организовао преко 100 курсева за задругаре, кроз које је прошло преко 20.000 лица. На курсевима се предавало задругарство, пољопривреда, очување народног здравља.

И саме задруге су иницирале и организовале разна предавања, седељке. Задружне школе, као двомесечни течајеви који су одржавани у току зиме, пружале су корисна сазнања из делокруга задругарства, као што је историја и начела задругарства, задружно право, задружно

32 Н. Пантић, *нав. рад*, 167.

33 Исто.

34 *Алманах шездесетогодишњице задругарства Србије 1894-1915*, Београд, 1954, 79.

књиговодство, задружна рачуница и управа. Озбиљност ових школа потврђује податак да је до 1912. године преко 200 полазника, углавном задружних руководилаца и администратора у задрузи, завршило задружне течајеве.

Веома важна је била и делатност задружних конгреса као највишег тела задружног покрета, чији је циљ био да очува целину покрета, уобличи јединствену политику развоја задругарства. Конгреси задругара су се до 1941. године редовно одржавали, а на њима су се расправљала различита питања од значаја за задружни покрет.

За време Другог светског рата, задружне организације су престале са радом, да би земљорадничко задругарство у Србији било обновљено после 1945. године, од када се развијало на сасвим другачијим основама и у потпуно различитим друштвено економским и политичким приликама.

У Пожаревачком округу

Да ли је и у којој мери било развијено земљорадничко задругарство у Пожаревачком округу до 1941. године, сведоче сачувана архивска документа о постојању и раду задруга у овом „пограничном“, по пољопривредној, сточарској и прехрамбеној производњи, надалеко познатом крају. Пожаревачки округ је имао значајну улогу у српској пољопривреди 19. и прве половине 20. века. Према истраживању Михаила Миладиновића, Пожаревачки срез, као „северни део Пожаревачке Мораве“, до 1914. године је спадао у „највише обрађене области Србије“.³⁵ Од укупне површине обрађивано је било око 81,5%, док је преосталих око 18,5% површине било „под шумом или под јаругама и баруштинама“.³⁶ Благодети обрадиве земље у пожаревачком крају нису инспирисале само уваженог хроничара, који је са поносом говорио да је „уопште земља у целој области тако родна да је једној породици, која има земље у равници, довољно за исхрану само 2-3 хектара, а која има земље у брду довољно је 3-4 хектара па да може живети“.³⁷ Природне погодности за развој пољопривредне и сточарске производње представљале су и добру основу да у пожаревачком округу заживи земљорадничко задругарство у свом пуном облику.

Према подацима из архивске грађе која се чува у Историјским архиву у Пожаревцу, у периоду до 1941. године скоро у свим насељеним местима Пожаревачког округа постојале су и активно радиле месне задружне организације. Оне су биле сврстане најпре у земљорадничко кредитне задруге, земљорадничко набављачко-продајне и машинске задруге и земљорадничке млекарске задруге. У мањем броју, било је земљорадничко сточарских и живинарских задруга, а забележено је и постојање виноградарске и пчеларске задруге.

35 М. Ј. Миладиновић, *Пожаревачка Морава*, Пожаревац, 53.

36 Исто.

37 М. Ј. Миладиновић, *нав. дело*, 54.

Резултати истраживања Градимира Вуловића објављени 1939. године, потврдили су да је у пожаревачком срезу тада било 24 кредитних, 42 набаљачко-потрошачке задруге, и то скоро у свим селима среза. Укупно пет сточарских задруга радило је у Великом Селу, Барама, Божевцу, Брежану и Трњану. У Малом Црнићу и Салаковцу је постојала по једна житарска задруга, што није необично, јер је у Малом Црнићу више од три деценије била развијена млинарска индустрија. Велики парни млин Игњата Бајлонија био је један од најуспешнијих у тој производној делатности. Такође у Малом Црнићу и Пољани биле су активне пчеларске задруге.³⁸

Задругарство је било развијено и у самом Пожаревцу. Према наведеном извору, у вароши су 1939. године радиле месне земљорадничке задруге: *1 ђожаревачка земљорадничка кредитна задруга, Пожаревачка задруга за међусобно ђомајање и штедњу А. Д., Пожаревачка ђривредна задруга, Млекарска задруга, Житарска задруга „Сити“, ђчеларска задруга*. Такође је постојала *Пожаревачка одласна земљорадничко-ситочарска задруга и Среска земљорадничко набаљачка задруга*. Заступљено је било и занатско задругарство, које су представљале *1 ђожаревачка занатска задруга, Занатска задруга за срез и ђрад Пожаревац и Ситоларска задруга „Рад“*. За срез Пожаревац постојала је једна *Среска здравствена задруга*.³⁹ Сеоске месне задруге у Пожаревачком срезу о чијем раду је делимично сачувана архивска грађа биле су такође *Бајџушка земљорадничка набаљна задруга и Драјовачка земљорадничка задруга*.⁴⁰

Пожаревачка задруга за међусобну ђомоћ и штедњу А. Д. Пожаревац основана је у Пожаревцу 1892. године као новчана установа за кредит и штедњу, прва такве природе у пожаревачком крају. Задруга није била искључиво земљорадничког карактера, у њој су штедне улоге поседовале и познате пожаревачке занатлије, као што је абација Станоје Матић. Новчани фонд којим је приходовала, број штедиша и улога које је у свом вишедеценијском раду остварила, као и свеукупан рад ове задруге веома је утицао и на побољшање привреде Пожареваца, у којој је поред примарне пољопривреде, трговине и занатства, све интензивнија била индустрија и финансијско пословање. То је и потврђено на четрдесетпрвом редовном збору акционара 6. фебруара 1938. године, када је Надзорни одбор задруге, у саставу: председник др Милутин Обрадовић, лекар, потпредседник Петар Драгомировић, велики жупан у пензији, чланови Матеја Ж. Костић, молер и др Стеван Милосављевић, лекар, поред осталог, оценио „да се рад Управног одбора и задруге у целини увек кретао у границама закона и друштвених правила“.⁴¹

38 Г. Вуловић, *Пућовоћа, адресар кроз Пожаревац*, Пожаревац, 1939, 55, 56, Ј. Живковић, *Окрућ ђожаревачки у ђривреди срјске дуржоаске државе*, Пожаревац, 2007. 95-101.

39 Г. Вуловић, *нав. дело*, 16. Према овом извору Млекарска задруга, Столарска задруга „Рад“ и Среска земљорадничка задруга су до 1939. године обуставиле свој рад; за ову последњу постоје подаци о раду из 1935. године.

40 ИАП, СНОП, 1946.

41 Исто.

У Пожаревцу је, међутим, радила и земљорадничка кредитна задруга. Документ из 1930. године сведочи о томе да се ова задруга, поред кредитних послова у корист својих задругара земљорадника, бавила и комисионом продајом пољопривредних справа и шиваћих машина.⁴² На тај начин, она је имала и карактеристике продајне задруге, што није било необично за ондашњу организацију и рад земљорадничких задруга.

Земљорадничко кредитно задругарство је било заступљено и у осталим срезovima Пожаревачког округа. По значају и израженој активности издвајала се *Жајудичка земљорадничка кредитна задруга*, у Хомољском срезу. На основу сачуване архивске грађе, ова задруга је сигурно радила у периоду од 1914. до 1941. године, са изузетком прекида за време Првог светског рата. *Проштокол о йреїледу* задруге од стране Главног савеза земљорадничких задруга из 1914. године, потврђује њен рад до почетка „великог рата“. Иако је претрпела знатну штету под бугарском окупацијом у Првом светском рату, задруга је после 1919. године наставила рад, чини се још активније. Већ 1920. године су потврђена *Правила о раду задруге*, на основу којих је задруга радила до 1940, када је новим правилима преименована у *Жајудичку земљорадничку кредитну задругу С.Н.Ј.* Имала је велики број чланова, од којих су многи били успешни земљорадници. Један од њих је био задругар Станоје Н. Пацић, који је за свој „неседични и предани тридесетогодишњи рад“ у задрузи 1934. године био одликован *Повељом* Главног савеза земљорадничких задруга.⁴³ Постоје сазнања да је врста кредитне и набављачко-продајне задруге постојала и у селу Осаница, срез Хомољски, мада о њеном раду није сачувана изворна архивска грађа.⁴⁴

На подручју Моравског среза, са седиштем у Жабарима, активна је била *Моравска задруга за кредит и штедњу*, са седиштем у Александровцу. Основана је 1908. године, скоро међу првим задругама у Пожаревачком округу, са циљем обављања кредитних послова. Приликом оснивања је био евидентиран оснивачки капитал у износу од 100.000 динара, изражених у акцијама. До Другог светског рата задруга је радила на основу дозволе за рад коју је 1933. године добила од Министарства трговине и индустрије – трговинског одељења бр. 18362. Један уговор о „вођењу и обављању послова великопродаје дувана“ закључен 1934. године, између задруге и извесног Андреја Динуса из Ковина,⁴⁵ говори да је поред основних кредитних послова, задруга посредовала својим члановима и у набављачко продајним пословима. Забележено је да у првим годинама после Другог светског рата задруга „врло слабо или скоро никако не ради, нити има своје пословне просто-

42 ИАП, ПЗМПШ, 1930; Ј. Живковић, *нав. дело*, 95-101.

43 Исто, 1934.

44 Фотомонографија *Четрдесетогодишњица задругарства 1894-1934*, Београд, 1934, 75.

45 ИАП, МЗКШ, 1934.

рије, јер су као и намештај и прибор узети за Дом и делимично упропашћене, као и архива“.⁴⁶

Рашаначка земљорадничка кредитна задруга била је најактивнија у Млавском срезу (Петровац), посебно у периоду тридесетих година 20. века. Постоје сачувана архивска документа о раду задруге за период од 1931. до 1940. године. Молба Живана Пауновића, земљорадника из Рашанца, из 1938. године, којом тражи позајмицу од „350 динара“ потврђује основну кредитну делатност ове задруге у наведеном периоду.⁴⁷

У Кучеву, среза Звишког, активно је радила *II среска земљорадничка кредитна задруга у Кучеву*.⁴⁸ Основана је 1939. године (22. јануара) у просторијама Државне народне школе у Кучеву. Прва правила о раду задруге верификовао је Срески суд у Великом Градишту. Оснивачки удео у износу од 100 динара утврђен је на оснивачкој Скупштини, као и послови у складу са Правилима о раду: стална и обична штеђња са каматом од 4% утврђеном на оснивачкој Скупштини, као и зајам са каматом 8%. Први Управни одбор задруге чинили су земљорадници Војислав Миловановић, Милан Радосављевић, Миливоје Бранковић, Милош Рајић, сви из Кучева и Алекса Јовановић из Церовице. За чланове Надзорног одбора оснивачка Скупштина је изабрала Властимира Јанковића, Светомира Жикића, Светомира Винкића, Светислава Милорадовића, сви из Кучева, и Александра Павловића, из Церовице. Оснивачку Скупштину је отворио оснивач Чедомир Степановић, а председавао Јосиф Јовановић.⁴⁹

У делокругу рада земљорадничких задруга је било међусобног прожимања и „преплитања“, што је, верујемо, узроковано свеукупним потребама задругара. Иако је кредитирање било доминантно, задруге су покушавале да посредују између задругара и других привредних субјеката у погледу набавке пољопривредних справа, продаје прољопривредних производа, набавке садног материјала и сличног. Због тога се може прихватити и мишљење да су све остале земљорадничке задруге представљале посебне подврсте кредитних задруга и практично из ових задруга проистекле. Таквом се може сматрати Прва млавска земљорадничка задруга за заједничку набавку и употребу пољопривредних справа – машинска задруга основана је 1900. године у Великом Селу, која представља најстарију задругу ове врсте у Србији. Задругу је, на иницијативу Алексе Нешића, који је био и први њен председник, основало 35 сељака – земљорадника. На првој „скупштинској седници“ одржаној 27. јануара 1900. године, поред избора председника, заругари су одлучили да седиште задруге буде у основној школи у Великом Селу, као и да задруга приступи Земаљском савезу земљорадничких задруга. У први Управни одбор су изабрани задругари: Павле С. Павловић, Мијајло Б. Радојковић, Михаило Лазић, Милан Ж.

46 ИАП, СНОП, 1946.

47 ИАП, РЗКЗ, 1938.

48 ИАП, службене евиденције о архивској грађи у Одељењу заштите у архиву (депо)

49 ИАП, СЗКЗК, 1939.

Стокић и Алекса Нешић.⁵⁰ Прва машинска задруга се бавила и набавком намирница, одгојем стоке и продајом пољопривредних производа, а Алекса Нешић је својим залагањем у задругарском покрету посебно допринео развоју земљорадничког задругарства у Пожаревачком округу.⁵¹

Земљорадничких набављачких задруга у Пожаревачком округу је било много више него других задружних облика. Њихово оснивање по селима округа отпочело је у првој деценији 20. века, а једна од најстаријих је била *Земљорадничка набављачка задруга у Бару*, која је 1911. године већ имала свој задружни дом. Сачувани су подаци о постојању и раду набављачких задруга у Великом Селу, Батовцу, Баричу, Батуши, Браничеву, чији задружни дом датира из 1919. године,⁵² Брежану, Бистрици, Драговцу, Живици, Малом Црнићу, Рашанцу, Селишту, Сигама, Смољинцу, Трњану, Триброду, Царевцу, Ћириковцу. Ћириковачка земљорадничка набављачко-продајна задруга, која је прву седницу Управног одбора имала 1931. године, приступила је 1941. године *Пожаревачкој обласној сјочарској задрузи*.⁵³ Четврта редовна годишња скупштина *Рашаначке земљорадничко-набављачке задруге* одржана је 1934. године у „задружној канцеларији“ у Рашанцу, што потврђује да је задруга основана 1930. године. На скупштини је било присутно 36 задругара, а усвојена су нова правила задруге, усклађена са законским прописима, која ће заменити „задружна досадашња Правила, која су уведена у задружни регистар код Окружног суда у Пожаревцу, 11. фебруара 1931. год. бр. 2794, под бројем 115, и која после увођења у регистар нових Правила неће више важити“.⁵⁴

У Хомољском срезу је све до 1941. године радила и *Селишка земљорадничка набављачка задруга*. Записник о заједничком састанку Управног и Надзорног одбора задруге одржан 31. децембра 1940. године садржи податке о стању магацина и благајне на крају те календарске године, са предлозима за отпис вредности појединих намирница које нису у употреби.⁵⁵ Значајнијих сазнања о приликама на домак новог светског рата и евентуално смањеној активности ове задруге, у самом записнику није било, иако је свакако сазнање о предстојећим дешавањима изазивало немир и додатни опрез код задругара, услед чега је и рад задруге свакако био редукован.

О житарским задругама у Пожаревачком округу сачувано је мало историјских извора. Утолико је вредност Правила *Земљорадничке житарске задруге „Соко“ С.О.Ј. из Малој Црнића* већи. По њима, задатак ове, али и других житарских задруга, био је да „ради на

⁵⁰ ИАП, Varia, 1900.

⁵¹ *Алманах шездесетогодишњице задругарства Србије 1894-1915*, Београд, 1954, 104.

⁵² Фотомонографија *Четрдесетогодишњица задругарства 1894-1934*, Београд, 1934, 83.

⁵³ ИАП, ПОЗСЗ, 1941.

⁵⁴ АС, Д-2/102.

⁵⁵ ИАП, СЗНЗ, 1940.

унапређењу житарства својих чланова, врши прераду и продају житарских производа, врши набавку свих средстава за житарску производњу својих чланова, да прима улоге на штедњу од својих чланова и нечланова“, као и рад „на привредном, просветном и задружном васпитању земљорадника“. Чланови задруге су, пре свега, могли бити земљорадници, затим сва друга физичка и правна лица и установе, чији рад није у супротностима са интересима земљорадника“.⁵⁶ У називу „фирме“ житарске задруге у Малом Црнићу је било истакнуто да се ради о извозној земљорадничкој житарској задрузи. На овај начин нам Правила, која су била „саображена“ са Законом о привредним задругама донетим 1937. године, откривају значајан податак о увозно-извозној политици у области земљорадње и пољопривреде у Пожаревачком округу.

Највише сачуване архивске грађе постоји о земљорадничком задругарству у Хомољском срезу. Поред *Жајудичке земљорадничко-кредитне задруге*, у том крају са нескривеним природним лепотама и погодностима за развој пољопривредне и сточарске производње, својим радом и резултатима су се истицале, пре свега, *Жајудичко-земљорадничка млекарска задруга*, али и *Жајудичка земљорадничка сточарско – њиварска одгајивачка задруга*, *Жајудичка земљорадничко-набавна задруга* и *Жајудичка земљорадничко-поштарска задруга*.

Иако је у селу Бистрица, среза хомољског, од 1926. године, постојала веома активна земљорадничка млекарска задруга, која се бавила прерадом „млека у бутер и друге прерађевине“,⁵⁷ млекарску индустрију у Пожаревачком округу у првој половини 20. века унапредила је *Жајудичка земљорадничко-млекарска задруга*. Задруга је основана 11. маја 1905. године у Жагудици, на иницијативу сточара тога краја. Прва упутства о раду задругари су добили од извесног Чеха Тејкала, да би одмах по оснивању, резервни официр Илија из Жагудице, отишао у Чешку на једногодишњу праксу „у вези рада задруге“.

Задруга је најпре радила од 1905. до 1914. године, када је рад прекинут услед Првог светског рата. Задруга ће се „обновити“ после 1918. године, сада већ у оквирима нове државе, Краљевине СХС. Сачувана архивска документа говоре о њеном раду све до 1947. године, када је по основу нових законских прописа социјалистичке државе, пословно и финансијски ликвидирана. На основу сачуване архиве, може се сагледати основна делатност задруге, рад њених управних и извршних органа, пословни односи и контакти са привредницима из целе тадашње државе, који су били основни, најтраженији и конкурентни производи.

Историјска грађа која се налази у архивском фонду *Жајудичка земљорадничка млекарска задруга*, *Жајудица, 1911-1947*, садржи и податке о пријему задругара у чланство, давању позајмица задругарима „уз 12% интереса годишње и 2% за задружне трошкове, намењених за

⁵⁶ ИАП, Varia, 1938.

⁵⁷ ИАП, *Грађанин*, 1926, бр. 75.

куповину стоке и сточне хране“, унапређивању задругарске делатности.⁵⁸ Тако је Управни одбор задруге 1928. године одлучио да се купи „Герберов апарат“ за испитивање млека на масноћу,⁵⁹ што говори о напредној прерађивачкој политици који је задруга водила у области свога рада. О финансијској моћи задруге говори и податак да је Управни одбор исте, 1928. године одлучио да одобри Жагудичкој кредитној задрузи позајмицу од „60.000 динара са потписом Управног одбора за задругу, на обавезница, - са 10% интереса годишње, - на задругарске циљеве, - у шесто-месечним отплатама“.⁶⁰ Записнике са седница Управног одбора потписивао је председник и сваки члан.

Према записнику са треће заједничке седнице Управног и Надзорног одбора задруге одржаног дана 14. јуна 1929. године, присутни чланови ових органа били су Бранко Браловић, као председник Надзорног одбора, Миливоје Петровић, Стојан С. Дачић, Стојан Петковић, Петар Ил. Кекић, Радован Зарић, Јован Рајковић, Илија Мустеџић, Добросав Пајкић и Јеврем Гачић.⁶¹ Међутим, из сачуване архивске грађе не може се са сигурношћу утврдити на који начин су бирани чланови и председник Управног одбора, нити структура руковођења и управљања, али је то свакако морало бити у складу са тада важећим законским прописима о оснивању и делатности задруга.

Из преписке са купцима сазнајемо да су задружни производи били доброг квалитета, да су контроле квалитета вршиле реномиране фирме из Словеније, да је качкаваљ „ове производње“ продаван у целој Краљевини Југославији, такође и у Солуну и Александрији.⁶² Поред качкаваља, задруга је својим сарадницима продавала и „цело“ - непрерађено млеко, посно млеко, бутер, посан сир, млади и стар качкаваљ, „империјал –царић“, пивски сир, јесецац сир, истопљено масло, павлаку, посну – прерађену сурутку, суруткино масло, јогурт.⁶³ О квалитету млечних прерађевина, посебно сира са подручја Хомоља од значаја је забелешка Миливоја М. Савића, начелника у Министарству трговине и индустрије у Краљевини Југославији, из 1929. године:

„Хомољски сир је козји сир одличног квалитета, само је нечист, трунљив, од црне нечисте соли, која се употребљава за солење“.⁶⁴ Жагудичка млекарска задруга је сарађивала са *Пожаревачком млекарском задругом*, посебно на пословима набавке оруђа за обраду земље, семена и вештачког ђубрива или продаје, као и преузимања робе: сира и бутера.⁶⁵

58 ИАП, Досије фонда *Жагудичка земљорадничка млекарска задруга*, *Жагудица*

59 ИАП, ЖЗМЗ, 1928.

60 Исто, Ј. Живковић, *нав. дело*, 102-110.

61 Исто, 1929.

62 ИАП, Досије фонда *Жагудичка земљорадничка млекарска задруга*, *Жагудица*

63 ИАП, ЖЗМЗ, 1928.

64 М. М. Савић, *Наша индустрија, занатли и трговина*, IV, Сарајево, 1924, 186, 187.

65 ИАП, ЖЗМЗ, 1928.

Земљорадничко сточарске и живинарске задруге су такође постојале у Пожаревачком округу, мада у много мањем броју. Својим радом се издвајала Жагубичка *сточарско-живинарска задруга*. Успеси њених задругара на пољоприведним изложбама су били запажени, а задруга је у то име примала и посебна признања.

Сарадња месних сточарских задруга са обласним задругама је била веома успешна и интензивна. За пожаревачки округ послове на удруживању и заједничком унапређивању сточарске производње вршила је *Пожаревачка обласна сточарска задруга*. Према Извештају управника и „примаоца свиња“ о стању и раду задруге за 1938. годину, веома је успешан био извоз „дебелих свиња“ у вредности од 689.968 тадашњих динара. На почетку године је било 90 задругара за 158 удела, док се до краја 1938. године пријавило „106 задругара са 170 удела, а уплаћено је за уделе 10.773 динара“.⁶⁶

Повољне климатске и географске прилике пружале су у појединим крајевима Србије добре услове за развој виноградарства.⁶⁷ О културама воћарства и виноградарства у пожаревачком крају, бележи се да су „виногради особито добри на брду Сопоту изнад Пожаревца, па и уза све присоје моравско; има винограда и у горњој Млави, а и у Пеку, али су они у моравском брду најбољи“, док „Хомоље и Звижд немају грозђа, осим врло ретко“.⁶⁸ Највише винограда било је у самом Пожаревцу, а низ „Свилајначки друм“, у селу Ореовици.⁶⁹

У првим деценијама 20. века, нарочито када се српска пољопривреда, сада у оквиру нове државе, постепено опорављала од последица ратних разарања, виноградарство у пожаревачком крају је посебно забележило напредак. До 1914. године, око Пожаревца су постојали виногради са превасходно домаћом лозом винских сорти, јер није било могућности да се лоза транспортује. Међутим, постављањем железничке пруге нормалног колосека, која је везана са главном железницом, а такође и са Дубравицом, као централним местом извозне трговине, створена је могућност да се грозђе у корпама транспортује директно на пијаце у Бечу, Прагу и Варшави, који су и углавном били највећи потрошачи грозђа. Пожаревачки виноградарци су зато обновили своје винограде са „асталским“ сортама грозђа: хамбуршком тамјаником, смедеревком и афусали сортом. Виноградар Миливоје Ж. Антић, наставио је посебну справу за калемљене лозе погоном електричне енергије, помоћу које је припремао квалитетне сорте грозђа чије ће калемове продавати виноградарима у пожаревачком крају. Иначе, виноград Антића који се налазио се у самој „вароши пожаревачкој“,

⁶⁶ ИАП, ПОСЗС, 1938. г.

⁶⁷ Н. Вучо, *нав. дело*, 188.

⁶⁸ М. Милићевић, *нав. дело*, 1074.

⁶⁹ М. Ј. Миладиновић, *нав. дело*, 54.

располагао је са 20.000 чокота популарне сорте грожђа Афусали, по чему је био „у стању да опскрби све заинтересоване виноградаре у крају“.⁷⁰

Иницијатива за оснивање Пожаревачке виноградарске задруге постојала је знатно пре него што је задруга и основана. Процват виноградарства одувек је служио као мерило економског бољитка једне земље пошто, тек након подмирења неопходних животних потреба, повећава се потрошња вина, односно виноградарских производа.⁷¹ Стање у пожаревачком виноградарству, оцењено као „добро“ уочи Другог светског рата довело је до оснивања *Пожаревачке виноградарске задруге*. Сматрало се да би оснивањем задруге, ова врста пољопривредне производње добила на квалитету, и то пре свега што задруга може „купцу да пружи првокласни производ, пошто може да држи стручну радну снагу...задруга је у могућности да повољније за задругаре пласира свој производ.... задруга може да руководи радом својих задругара, да њих снабдева јефтинијим материјалом и да тиме утиче на унапређење виноградарства у целом нашем крају“.⁷²

Новооснована пожаревачка виноградарска задруга добила је просторије у „подруму“ зграде окружног начелства и новчану потпору за почетак рада у износу од 20.000 динара од стране Краљевске банске управе. Задружни удео приликом уписа у задругу износио је на „сваких 1000 чокота...само 100 динара, који се уплаћују у ратама или се обрачунава у вредности унешеног, у задружни подрум грожђа“.⁷³ Податак да су многи виноградаре пожаревачког среза уписали своје чланство у задрузи, потврђује велико интересовање и потребу за оваквим обликом удруживања.

Воћарство у пожаревачком округу није било развијено као у другим деловима Србије, посебно Шумадији. У пожаревачком крају је највише било родних трешања, вишања, јабука, крушака, бресака, али врло мало шљива.⁷⁴ „Шљива слабо успева, јер јој кошава обија цвет, а у ниском Поморављу не може ни јабука добро успевати. У место ње саде крушке које добро успевају. Остало воће добро успева, али подмирује само домаћу потребу и не претиче за извоз.“⁷⁵ О постојању воћарске задруге у пожаревачком крају нема сачуваних поузданих података.

Међутим, у пожаревачком округу је било заступљено и пчеларство. Брдовити крајеви и чисти пашњаци Хомоља нису допринели само производњи сира и качкаваља, по чему је била препознатљива млекарска задруга у Жагубици, већ и производњи високо квалитетног хомољског меда. Мед је такође био један од домаћих производа који се успешно извозио на север. М.Милићевић наводи да „кошница има доста,

70 ИАП, *Грађанин*, 1931, бр. 26. И сам Антић је већ више година био успешни извозник грожђа изван граница земље.

71 НБП, *Грађанин* 1940, бр. 62.

72 Исто.

73 Исто.

74 М. Милићевић, *нав. дело*, 1074.

75 М. Ј. Миладиновић, *нав. дело*, 54.

али стари људи жале што се већа брига не поклања тој врсти тековине, него се ова тако брзо тамани“.⁷⁶ А према М. Миладиновићу, у просеку је свака десета сељачка кућа имала по 5-6 кошница и то „већином обичне вршкаре, а ређе са покретним саћем (ћерзонке)“.⁷⁷ Исти аутор наводи да је пчеларство раније било развијеније „јер се по селима није употребљавао шећер као сад“. Такође каже да је „Пожаревачки срез са 264 кућа (вероватно задружних) имао по аустриском попису 4363 кошнице, дакле на сваку је кућу долазило по 17 кошница, колико је било потребно за годишњу потрошњу, док би сад на три куће дошла тек једна кошница“.⁷⁸ Постоје подаци да је у Пожаревцу постојала Пчеларска задруга, али архивска грађа о њеном раду није сачувана. Поједини текстови који су о њој објављивани у листу „Грађанин“, подсећају нас да је и ова област пољопривредне производње била заступљена у Пожаревачком округу.

Удруживање месних земљорадничких задруга у среске и окружне савезе, као више облике задружног организовања, није било само обавеза, већ потреба и намера задругара. Овакав вид ширења задругарске мреже, резултат је заједничког опредељења и јединственог деловања у овој области пољопривредне и земљорадничке производње, које је било вишеструко корисно, како на месним и регионалним подручјима, тако и на нивоу националног задругарства. На тај начин се обезбеђивало целовито и свакако економичније деловање у правцу унапређења задругарског покрета и побољшања аграрне привреде на територији читаве земље. Колико су задругари у Пожаревачком округу придавали значаја удруживању у задружне савезе, потврђује нам податак да је први срески Савез земљорадничких задруга у Србији основан 2. јула 1898. године, управо за подручје млавског среза округа Пожаревачког.⁷⁹

Савез земљорадничких задруга за срез млавски пружао је велику помоћ месним задругама у материјалном смислу. Поред тога, он је, као и Пожаревачки окружни задружни савез, био носилац значајне културно-просветне, образовне и пропагандне активности у области задругарства. Задружне школе, течајеви, стручна окупљања, прославе задружног дана и празници, често су били организовани под покровитељством задружних савеза. Део образовног рада савеза обухватао је здравствено просвећивање задругара. Тако је у селу Ракинац,⁸⁰ среза моравског (Жабари), 1932. године био организован Задружно - здавствени течај, на коме су неке од тема биле понашање према „млађима и старијима“, о народном здрављу, туберкулози, личној хигијени, полним болестима, пружању прве помоћи, али и о значају задругарства.⁸¹

76 М. Милићевић, *нав. дело*, 1075.

77 М. Ј. Миладиновић, *нав. дело*, 55.

78 Исто, 55, 56.

79 *Алманах шездесетогодишњице задругарства Србије 1894-1915*, Београд, 1954, 107.

80 Данас носи име Симићево.

81 АС, Д-8.

Рад задружних савеза, али и целокупни задругарски „покрет“ у Пожаревачком округу, напредовао је, поред других чинилаца, и захваљујући поверењу које је сеоско становништво показивало према идеји задругарства, у којој су пољопривредни произвођачи видели могућност да побољшају свој положај и унапреде аграрну привреду. Међутим, било је и непријатних искустава, у којима је изражавано неповерење или неслагање са начином рада задружних савеза. Један чланак у локалном листу „Грађанин“ из 1926. године, управо говори у том правцу. Непотписани аутор текста је критиковао рад Пожаревачког окружног савеза, чији је председник тада био Мита Станисављевић „апотекар и бивши кандидат за народног посланика“, а управник Војислав Ђорђевић, наводећи да је за „њиховог мандата“ савез осиромашео и постао поприште промовисања политичких ставова. У округу који је имао око 100 задруга, међу њима „врло добрих и јаких“, у чланку је изнето мишљење да „како су ова двојица почела да рију и раде за партију по задругама, многе су задруге посрнуле са великим губицима и крађама“. Друге су се „коледале да продуже живот без „земљорадника“ или да ликвидирају.“⁸²

Војислав Ђорђевић, „школовани агроном“, био је близак сарадник Михајла Аврамовића, а приписиване су му велике заслуге за просперитет српског задругарства. Обележио је свој правац у задругарству, познат као „пожаревачки“, у коме је доминирало залагање за „пословни дух у задругарству“.⁸³ Није сасвим сигурно могуће утврдити да ли су наводи непознатог аутора чланка у „Грађанину“ основани и истинити, или се могу сматати политичком преписком и разменом различитих ставова, којих је врло често било у новинским ступцима тога времена.

Свакако је, међутим, од значаја био лични допринос истакнутих задругара за опстанак и развитаك земљорадничког задругарства у Пожаревачком округу. Они нису потицали само из земљорадничког слоја становништва, као што је био на пример Живко Јанковић, земљорадник из Лучице, који је био члан Надзорног одбора Главног савеза земљорадничких задруга. Властимир Митровић, учитељ на служби у селу Баре, такође је био поборник задругарства, а као члан Управног одбора Главне земљорадничке задруге могао је и непосредно да учествује у изради смернице за унапређење земљорадничког задругарства.⁸⁴

О очекиваној озбиљности рада задруга и њених савеза речито говори и обавеза полагања Заклетве за чланове „управе, чиновнике и све остале функционере Главног савеза српских земљорадничких задруга и свих земљорадничких задруга“. Задружни функционери, различитог

82 ИАП, *Грађанин*, бр. 75, 1926.

83 *Земљорадничко задругарство Србије кроз историју*, каталог изложбе Архива Србије, Београд, 1994, 6.

84 Фотомонографија *Четирдесетогодишњица задругарства 1894-1934*, Београд, 1934, 68.

ранга, свој професионализам, залагање и оданост „задружном покрету“ заветовали су речима:

„Закљињем се јединим Господом Богом и свим оним што ми је по мом закону најсветије и на овом свету најмилије, да ћу...поверену ми дужност вршити марљиво, поштено и савесно, да ћу интересе задругарства верно заступати и бранити, као и да се нећу у својој делатности руководити личним нити ма каквим другим обзирима, већ само задругарским. Како се право заклео и овај завет испунио, тако ми Бог помогао и овог и оног света.“⁸⁵

Желимо да верујемо, а у томе нас надахњују и сачувана вредна архивска докумената, да је ипак преовладала стручност, озбиљност, високо професионални однос и одсуство „ситних интереса“. Захваљујући непрекидном и енергичном раду, ентузијазму појединих вредних прегалаца у развијању задругарског покрета, постигнуто је да овај вид привредног удруживања до 1941. године забележи не само велики број својих чланова и поборника, већ и остави упечатљив траг у привреди Пожаревачког округа, али и читаве Србије у првој половини 20. века.

Аграрна привреда Србије, иако претежно неразвијена и у сталном заостајању у односу на знатно напредније европске земље, крајем 19. и почетком 20. века је пружала добар основ да у том периоду заживи и развије се земљорадничко задругарство. Схваћена као прилика која ће покренути српски аграр „са мртве тачке“, идеја задругарства је „понела“ сеоско становништво које је са пуно ентузијама приступило удруживању и организовању у земљорадничке задруге. Пожаревачки округ, често описиван као „благодарна земља“, са богатим житним њивама и квалитетним шумама, традицијом напредне пољопривредне и сточарске производње, од почетка је развијао земљорадничко задругарство у свим његовим облицима. Задруге су се образовале на читавој територији округа, а скоро свако село у округу је имало сопствену задругу.

Доношењем првих законских прописа о земљорадничким задругама, 1897/1898. године у читавој земљи је започела институционализација задругарства. То је „узвисило“ рад задруга, које су у периоду до 1914. године, у време „националног полета“, и саме доживеле свој процват. Настале најпре као кредитне, земљорадничке задруге су се преко својих различитих, „гранских“ огранака развиле у више врста. Тако су у Пожаревачком округу биле заступљене задруге за набавку и продају пољопривредних справа (машинске), набављачко-потрошачке и продајне, млекарске, сточарске, живинарске, житарске. Задруге нису само обитавале по сеоским насељима: виноградарске, воћарске, житарске су се оснивале и у „варошким“ насељима Пожаревачког округа.

Задругарство у Пожаревачком округу је за време Краљевине Југославије наставило своју експанзију. Веома успешне земљорадничке задруге су обележиле пољопривредну и сточарску привреду овог кра-

85 ИАП, ЖЗКЗ, 1/1932.

ја у том периоду. Изван граница нове државе су били познати и признати млекарски производи Жагубичке земљорадничке задруге, извојну политику је спроводила и Житарска задруга у Малом Црнићу, успешно кредитирање задругара обезбеђивале су *Моравска задруга за кредит и штедњу* у Александровцу, *Пожаревачка задруга за међусобну помоћ и штедњу* А. Д. Пожаревац, *II Среска земљорадничка кредитна задруга* у Кучеву.

Унапређењу земљорадничког задругарства допринело је и удруживање задругара. Оно се није развијало само по хоризонталном принципу, већ су савези задругара формирани и по „вертикали“. Васпитно - просветни и едукативни рад задружних савеза, који се као област рада земљорадничких задруга, издвојио још током самих „првих корака задругарских“, омогућио је описмењавање, упознавање са основним начелима задругарства и пословањем задруга, али и подизање здравствене и свеопште културе сеоског становништва. По својој природи, задружни савези су били у прилици да учествују у креирању државне политике у области задругарства, на који начин им се не може оспорити значајна улога у унапређењу и развијању задругарства, не само до Првог светског рата, већ и у међуратном периоду.

Историјски извори потврђују да је земљорадничко задругарство, постављено на принципима „Рајфајзенове задруге“, институционализовано нормативима донетим у Краљевини Србији и потом Краљевини Југославији, у Пожаревачком округу опстало до Другог светског рата. Велики број задруга из „грађанског“ периода престао је са радом до 1950. године. Оне које су наставиле рад, чиниле су то у оквирима аграрне политике коју је утврдила нова Југословенска држава, заснована на радикално другачијим политичким и економским основама. То нас уверава у мишљењу да мисија задругарства, веома значајна, потребна српској привреди, али понекад и оспоравана, није замрла. Она је наставила да се остварује путем задружних облика који су, у складу са револуционарним, социјалним и привредним променама, у свим деловима нове државе, па и Пожаревачком округу, добила нешто другачија обележја и карактер.

THE AGRICULTURAL COOPERATIVES AT DISTRICT OF POZAREVAC UNTIL 1941.

SUMMARY

The agrarian economy of Serbia, though mostly undeveloped and is constantly lagging behind the more advanced European countries in the late 19th and early 20 century provided a good basis to take root in this period and develop agricultural cooperatives. Seen as an opportunity that will run Serbian agriculture „off the shelf“, the idea of cooperatives was „won“ by the rural population with a lot of enthusiasts joined in organizing the association and collective farms. Požarevački district, often described as a „grateful country,“ the rich wheat fields and forest quality, tradition advanced agricultural and livestock production, evolved from the beginning of the agricultural cooperatives in all its forms. Cooperatives were formed throughout the district, and almost every village in the district had their own cooperative.

Enactment of the first legislation on cooperatives, 1897 / 1898th year across the country began institutionalizing cooperative. This is the „exalted“ cooperatives, which during the period up to 1914, during the „national enthusiasm“, and the experienced a boom. Emerged first as credit, cooperatives through its different, „branch“ branches in more developed species. Thus, in the district represented Požarevac cooperatives for the purchase and sale of agricultural tools (mechanical), and Purchasing-consumer sales, dairy, livestock, poultry, cereal. Cooperatives are not only inhabited by rural communities: wine, fruit, cereal and the founder of the „town“ neighborhoods arevac district.

Cooperatives in the district Požarevac the time of the Kingdom of Yugoslavia continued to expand. Very successful cooperatives marked agricultural and livestock economy of the region during this period. Beyond the borders of the new state were known and recognized dairy products Žagubičke cooperatives, izvovnu policy was implemented and cereal cooperatives in Mali Crnic, successful credit cooperatives have secured the Moravian cooperative credit and savings in Aleksandrovac Požarevačka cooperatives for mutual aid and saving a. D. Pozarevac, district agricultural credit cooperatives in Kucevo.

The improvement of farmers' cooperatives contribute to the association members. It did not develop only in the horizontal principle, but its members have formed alliances and „vertical“. Education - Teachers and educational work of the cooperative unions, which is an area of agricultural cooperatives, are singled out in the very „first steps zadrugarskih“ enabled literacy, introduction to the basic principles of cooperatives and cooperative operations, but also to raise overall health and culture of the rural population. By its nature, cooperative unions were able to participate in the creation of the state policy in the field of cooperatives, in any way they can deny the

significant role in the promotion and development of cooperatives, not only to the First World War, but also in the interwar period.

Sources confirm that the agricultural cooperatives, set up on the principles of „Raiffeisen cooperative“ institutionalized norms adopted in the Kingdom of Serbia and later the Kingdom of Yugoslavia, and Pozarevac district survived until World War II. A large number of cooperatives in the „civil“ time ceased to work until 1950. year. Those who continued the work, they did so within the framework of agricultural policy established by the new Yugoslav state, based on a radically different political and economic grounds. It assures us that in the opinion of cooperative missions, very important, we need the Serbian economy, but sometimes challenged, did not die. She continued to be realized through cooperative forms that are in line with the revolutionary, social and economic changes in all parts of the new state, and Požarevac district, received somewhat different characteristics and personalities.

Translation
Jasmina Živković, MA

**Κ Α Τ Α Λ Ο Γ
Δ Ο Κ Υ Μ Ε Ν Α Τ Α**

ЗЕМЉОРАДНИЧКЕ КРЕДИТНЕ ЗАДРУГЕ

1. Дом Бистричке земљорадничке кредитне задруге 1897. год.
(Фотографија објављена у монографији
Чейргесейојодишњица задрујарсїва 1894-1934)
2. **1899. јануар 12. Београд**
Правила о вођењу задружног регистра
(АС, библ. Зборник закона и уредаба Краљевине Србије, бр. 53)
3. **1900. јануар 26. Ниш**
Закон о потпомагању земљорадничких задруга
(АС, библ. Зборник закона и уредаба Краљевине Србије, бр. 54)
4. **1902. фебруар 13. Београд**
Закон о задругама за узајамно помагање
(АС, библ. Зборник закона и уредаба Краљевине Србије, бр. 54)
5. **1905-1924. Осаница**
Дом Осаничке кредитне задруге у коме је радила и Осаничка земљорадничка набављачка задруга, период 1905-1924.
(Фотографија објављена у монографији
Чейргесейојодишњица задрујарсїва 1894-1934.)
6. Дом Бресничке набављачке задруге, 1920. године и Бресничке кредитне задруге 1925. године
(Фотографија објављена у монографији
Чейргесейојодишњица задрујарсїва 1894-1934.)
7. **1930. септембар 30. Пожаревац**
Пожаревачка земљорадничка кредитна задруга обавештава Пожаревачку трговачку банку да прихвата комисиону продају пољопривредних справа и шиваћих машина
(ИАП, ПЗМПШ 1930)

Жагубичка земљорадничка кредитна задруга, Жагубица

8. **1914. мај 26. Жагубица**
Протокол о прегледу Жагубичке земљорадничке кредитне задруге, од стране Главног савеза српских земљорадничких задруга
(ИАП, ЖЗКЗ 1914)
9. **1919. јануар 19. Жагубица**
Списак предмета из имовине Жагубичке земљорадничке кредитне задруге оштећених од стране Бугара у току Првог светског рата
(ИАП, ЖЗКЗ 19-1/1919)
10. **1920. мај 23. Жагубица**
Обавеза потписана од стране Обрада Милића, магационера-благајника Жагубичке земљорадничке кредитне задруге, којом се обавезује Главном савезу српских земљорадничких задруга на јемство од 50.000,00 динара
(ИАП, ЖЗКЗ 1920)

11. **1920. мај 29. Жагубица**
Правила Жагубичке земљорадничке кредитне задруге
(ИАП, ЖЗКЗ 1920)
12. **1920. октобар 17. Жагубица**
Позив Жагубичке земљорадничке кредитне задруге на пету ван-редну Скупштину задругара
(ИАП, ЖЗКЗ 1920)
13. **1920. Жагубица**
Списак сталне штедње Жагубичке земљорадничке кредитне задруге
(ИАП, ЖЗКЗ 1920)
14. **1922. април 26. Петровац**
Изјава о ступању Јована Р. Петковића из Жагубице у Жагубичку земљорадничку кредитну задругу
(ИАП, ЖЗКЗ 1922)
15. **1922. октобар 1. Жагубица**
Месечни рачун Жагубичке земљорадничке кредитне задруге, за месец септембар 1922. године
(ИАП, ЖЗКЗ 1922)
16. **1931. март 1. Жагубица**
Записник 18. редовне Скупштине Жагубичке земљорадничке кредитне задруге, одржане 1. марта 1931. године
(ИАП, ЖЗКЗ 1931)
17. **1932. јул 6. Жагубица**
Овера потписа чланова Управног одбора, секретара и благајника Жагубичке земљорадничке кредитне задруге, од стране Начелника Среза хомољског
(ИАП, ЖЗКЗ 1932)
18. **1933. Жагубица**
Учесници задружне конференције у Жагубици
(Фотографија објављена у монографији
Чейргесейојодишњица задругарства 1894-1934.)
19. **1934. септембар 27. Београд**
Повеља Главног савеза српских земљорадничких задруга којом одликују Станоја П. Пацића, задругара Жагубичке земљорадничке кредитне задруге, за његов „несебични и предани тридесетогодишњи задружни рад“
(ИАП, ЖЗКЗ 1934)
20. **1935. октобар 15.**
Записник о примопредаји благајничке дужности Жагубичке земљорадничке кредитне задруге између претходног благајника Стојана Петковића и „новоодређеног“ в.д. благајника Милутина Стојковића
(ИАП, ЖЗКЗ 1935)
21. **1935. децембар 31. Жагубица**
Обрачун пословања кредитне задруге на дан 31. децембра 1935. године, по обрасцу који важи само за кредитне задруге
(ИАП, ЖЗКЗ 1935)
22. **1935. децембар 31. Жагубица**
Годишњи рачун Жагубичке земљорадничке кредитне задруге за 1935. годину
(ИАП, ЖЗКЗ 1935)

23. **1937. децембар 22. Београд**
Препис потврде Главног савеза Српских земљорадничких задруга, којом се потврђује пријем и чланство Жагудичке земљорадничке кредитне задруге у овом савезу
(ИАП, ЖЗКЗ 1937)
24. **1940. мај 11. Жагудица**
Правила Жагудичке земљорадничке кредитне задруге С. Н. Ј.
(ИАП, ЖЗКЗ 1937)
25. **1940. мај 11. Пожаревац**
Закључак Окружног суда у Пожаревцу о замени старих правила Жагудичке земљорадничке кредитне задруге, новим правилима
(ИАП, Varia)

Моравска задруга за кредит и штедњу АД Александровац

26. **1927. Пожаревац**
Оглас Моравске задруге за кредит и штедњу АД, објављен у листу *Грађанин*
(ИАП, *Грађанин* 1927, бр. 6)
27. **1929. Александровац**
Књига комисиона Моравске задруге за кредит и штедњу АД
(ИАП, МЗКШ 1929)
28. **1936. април 1. Александровац**
Уговор закључен између Моравске задруге за кредит и штедњу АД из Александровца и Андреја Динуса, за вођење и обављање послова великопродаје дувана у Ковину
(ИАП, МЗКШ 1936)

Пожаревачка задруга за међусобно помагање и штедњу АД, Пожаревац

29. **1922. децембар 31. Пожаревац**
Годишњи рачун бр. 26. Пожаревачке задруге за међусобно помагање и штедњу АД у Пожаревцу, за 1922. годину,
(ИАП, ПЗМПШ 1922)
30. **1926. Пожаревац**
Оглас Пожаревачке задруге АД за међусобно помагање и штедњу, објављен у локалном листу *Грађанин*
(ИАП, *Грађанин*, 1926, бр. 51)
31. **1926. Пожаревац**
Стање Пожаревачке задруге за међусобно помагање и штедњу у Пожаревцу, на дан 30. јуна 1926. године
(ИАП, *Грађанин*, 1926, бр. 54)

32. **1927. фебруар 9. Пожаревац**
Улазница Стојадина Матића, абације из Пожаревца, који је положио Пожаревачкој задрузи 100 комада акција и тиме остварио право на 10 гласова на редовном збору акционара
(ИАП, ПЗМПШ 1927)
33. **Удеоница Пожаревачке штедионице на 100 динара у злату, коју је Стојадин Матић положио Пожаревачкој задрузи АД**
(ИАП, ПЗМПШ 1927)
34. **1930. јун 30. Пожаревац**
Обрачун улога за месец јун 1930. године
(ИАП, ПЗМПШ 1930)
35. **1930. децембар 31. Пожаревац**
Стање благајне Пожаревачке задруге АД, на дан 31. децембра 1930. године
(ИАП, ПЗМПШ 1930)
36. **1930. Пожаревац**
Правила Пожаревачке задруге АД за међусобно помагање и штедњу
(ИАП, ПЗМПШ 1930)
37. **1930. децембар 3. Пожаревац**
Одлука Управног одбора Пожаревачке задруге да се редован збор акционара одржи 1. фебруара 1931. године
(ИАП, ПЗМПШ 134/30)
38. **1931. април 15. Пожаревац**
Решење Управног одбора Пожаревачка задруга АД за међусобно помагање и штедњу да се старе акције ове задруге издате 1895. године, униште спаљивањем
(ИАП, ПЗМПШ 81/31)
39. **1936. јануар 18. Пожаревац**
Извештај Надзорног одбора Пожаревачке задруге АД у Пожаревцу, поднет на 39-том редовном збору акционара
(ИАП, ПМПШ 1936)
40. **1936. јануар 29. Пожаревац**
Списак депонената Пожаревачке задруге АД у Пожаревцу
(ИАП, ПЗМПШ 1936)
41. **1936. јануар, Пожаревац**
Извештај Управног одбора Пожаревачке задруге АД у Пожаревцу, поднет на 39-том редовном збору акционара
(ИАП, ПЗМПШ 1936)
42. **1941. март 22. Пожаревац**
Уложна књижица Пожаревачке задруге АД, која говори о средствима Удружења *Слоја* уложеним на име фонда Милосава Павловића - „за Санаторијум“
(ИАП, ПЗМПШ 1941)
43. **1941. август 4. Пожаревац**
Пожаревачка задруга АД тражи од Југословенског кредитног завода АД да предузме потребне мере, како би се деблокирала средства ове задруге, блокирана прописима немачких војних власти
(ИАП, ПЗМПШ 1941)

44. Печат Пожаревачке задруге А Д за међусобно помагање и штедњу
(ИАП, ПЗМПШ)
45. Књига уплата 7. кола привремених удела Пожаревачке задруге А Д за међусобно помагање и штедњу, на име Милана Игњановића, кафеције из Пожаревца
(ИАП, ПЗМПШ)

II Среска земљорадничка кредитна задруга СНЈ Кучево

46. **1939. фебруар 15. Велико Градиште**
Правила II Среске земљорадничке кредитне задруге СНЈ Кучево
(ИАП, СЗКЗК 1939)
47. **1939. јун 23. Кучево**
Приступна изјава Стојана Винкића, земљорадника из Кучева, о приступању II Земљорадничкој кредитној задрузи у Кучеву
(ИАП, СЗКЗК 1939)
48. **1939. јун 24. Београд**
Овера књиге Улога обичне штедње II Среске земљорадничке кредитне задруге СНЈ Кучево, од стране Главног савеза привредних задруга у Београду
(ИАП, СЗКЗК 1939)
49. **1939. децембар 3. Кучево**
Позив за ванредну Скупштину задругара II Среске земљорадничке кредитне задруге СНЈ Кучево
(ИАП, СЗКЗК 1939)
50. **1939. децембар 28. Кучево**
Закључак Окружног суда у Великом Градишту о упису нових правила II Среске земљорадничке кредитне задруге СНЈ Кучево, у задружни регистар овог суда
(ИАП, СЗКЗК 1939)
51. **1940. децембар 31. Кучево**
Годишњи рачун за 1940. годину II Среске земљорадничке кредитне задруге СНЈ Кучево
(ИАП, СЗКЗК 1940)
52. **1941. јануар 20. Кучево**
Позив за редовну годишњу Скупштину задругара II Среске земљорадничке кредитне задруге СНЈ Кучево
(ИАП, СЗКЗК 1941)
53. **1944. Кучево**
Књига улагања II Среске земљорадничке задруге СНЈ Кучево
(ИАП, СЗКЗК 1944)
54. **1944. Кучево**
Књига улога обичне штедње II Среске земљорадничке задруге СНЈ Кучево
(ИАП, СЗКЗК 1944)

55. **55. 1945. Кучево**
Књига удела II Среске земљорадничке задруге СНЈ Кучево
(ИАП, СЗКЗК 1945)

Рашаначка земљорадничка кредитна задруга, Рашанац

56. **1931. Рашанац**
Годишњи рачун Рашаначке земљорадничке кредитне задруге за 1931. годину
(ИАП, РЗКЗ 1931)
57. **1931. Рашанац**
Годишњи извештај о раду Рашаначке земљорадничке кредитне задруге за 1931. годину
(ИАП, РЗКЗ 1931)
58. **1933. јун 30. Рашанац**
Месечни рачун Рашаначке земљорадничке кредитне задруге за месец јун 1933. године
(ИАП, РЗКЗ 1933)
59. **1937. март 6. Рашанац**
Записник редовне годишње Скупштине Рашаначке земљорадничке кредитне задруге
(ИАП, РЗКЗ 1937)
60. **1938. децембар 1. Рашанац**
Молба Живана Пауновића, земљорадника из Рашанца, за позајмицу од 350 динара
(ИАП, РЗКЗ 1938)
61. Радови у пољу, фотографија
(АС, ГФЗОК)

**ЗЕМЉОРАДНИЧКЕ НАБАВЉАЧКО – ПРОДАЈНЕ,
МАШИНСКЕ И ЖИТАРСКЕ ЗАДРУГЕ**

**Прва млавска земљорадничка задруга за набавку и продају
пољопривредних справа - Прва машинска задруга у Србији**

62. **1900. јануар 27, Велико Село**
Записник са прве Скупштинске седнице Прве млавске земљорадничке задруге за набавку и продају пољопривредних справа (машинска задруга)
(ИАП, Varia)
63. Алекса Нешић, земљорадник и бивши народни посланик из Великог Села (Пожаревац), члан Управног одбора и председник Надзорног одбора Главног савеза
(Фотографија објављена у монографији
Четиридесетогодишњица задругарства 1894-1934.)

64. Текст објављен у локалном листу *Грађанин*, у коме Алекса Нешић саветује задругаре да иду на конгрес Земљорадничких задруга који ће се одржати у Новом Саду
(ИАП, *Грађанин* 1927, бр. 88)
65. Дом Земљорадничке набаљачке задруге у Великом Селу 1920. године
(Фотографија објављена у монографији *Четрдесетогодишњица задругарства 1894-1934.*)

Месне и среске земљорадничке набаљачке и продајне задруге

66. **1900. Београд**
Пожаревачки првостепени суд објављује да је увео у задружни регистар Батовачку земљорадничку задругу
(ИАП, *Српске новине* 1900, бр. 62)
67. Дом Браничевске земљорадничке набаљачке задруге 1919. године
(Фотографија објављена у монографији *Четрдесетогодишњица задругарства 1894-1934.*)
68. Дом Бистричке земљорадничке набаљачке задруге 1920. године
(Фотографија објављена у монографији *Четрдесетогодишњица задругарства 1894-1934.*)
69. Читаоница Браничевске земљорадничке набаљачке задруге
(АС, ДС-447)
70. Дом Баричке земљорадничке набаљачке задруге, период 1910-1934.
(Фотографија објављена у монографији *Четрдесетогодишњица задругарства 1894-1934.*)
71. **1934. јануар 20. Ђириковац**
Записник прве седнице Управног одбора Ђириковачке земљорадничке набаљачке и продавачке задруге
(ИАП, *Varia*)
72. **1934. јануар 28. Рашанац**
Записник IV редовне годишње Скупштине Рашаначке земљорадничке набаљачке задруге
(АС, Д-2/102)
73. **1934. децембар 10. Пожаревац**
Овера књиге Попис робе (намирница) Среске земљорадничке набаљачке задруге Пожаревац, од стране Пореске управе у Пожаревцу
(ИАП, СЗНЗП 1934)
74. **1935. октобар 27. Пожаревац**
Попис робе (намирница) Среске земљорадничке набаљачке задруге на дан 26. октобар 1935. године
(ИАП, СЗНЗП 1935)
75. **1935. Пожаревац**
Печат Среске земљорадничке набаљачке задруге из 1935. године
(ИАП, СЗНЗП 1935-28)

76. **1936. јун 30. Батуша**
Попис робе вршен на дан 30. јуна 1936. године
(ИАП, БЗНЗ 1936)
77. Прослава задружног дана у Батуши
(Фотографија објављена у монографији
Четиридесетогодишњица задругарства 1894-1934.)
78. Дом Брежанске земљорадничке настављачке задруге, период 1910-1934.
(Фотографија објављена у монографији
Четиридесетогодишњица задругарства 1894-1934.)
79. **1939. октобар 14. Смољинац**
Списак задругара Смољиначке земљорадничке настављачке задруге за 1939. годину
(ИАП, ПОЗСЗ 1940)
80. **1939. Драговац**
Списак задругара Драговачке земљорадничке настављачке задруге за 1939. годину
(ИАП, ПОЗСЗ 1940)
81. Дом Живичке земљорадничке настављачке и кредитне задруге
(ИАП, ЗБФ)
82. Дом Лучичке земљорадничке настављачке задруге, период 1910-1934.
(Фотографија објављена у монографији
Четиридесетогодишњица задругарства 1894-1934.)
83. **1939. Трњане**
Списак задругара Трњанске земљорадничке настављачке задруге
(ИАП, ПОЗСЗ 1939)
84. Дом Трњанске земљорадничке настављачке задруге, период 1910-1934.
(Фотографија објављена у монографији
Четиридесетогодишњица задругарства 1894-1934.)
85. Дом Малоцрнићке земљорадничке настављачке задруге, период 1910-1934.
(Фотографија објављена у монографији
Четиридесетогодишњица задругарства 1894-1934.)
86. **1940. децембар 31. Селиште**
Записник заједничке седнице Управног и Надзорног одбора Селишке земљорадничке настављачке задруге
(ИАП, СЗНЗ 1940)
87. **1941. фебруар 15. Пожаревац**
Изјава о приступању Ђириковачке земљорадничке настављачке и продавачке задруге Пожаревачкој обласној сточарској задрузи
(ИАП, ПОЗСЗ 1941)
88. **1941. март 23. Селиште**
Извештај Управног одбора Селишке земљорадничке настављачке задруге
(ИАП, СЗНЗ 1940)
89. Поп Јосиф води на конференцију Управни одбор и Надзорни одбор II Сигачке настављачке задруге
(Фотографија објављена у монографији
Четиридесетогодишњица задругарства 1894-1934.)

90. Дом Трибродске земљорадничке набављачке задруге, период 1910-1934.

(Фотографија објављена у монографији
Четиридесетогодишњица задругарства 1894-1934.)

91. Дом Царевачке земљорадничке набављачке задруге, период 1910-1934.

(Фотографија објављена у монографији
Четиридесетогодишњица задругарства 1894-1934.)

92. Дом Барске земљорадничке набављачке задруге, период 1910-1934.

(Фотографија објављена у монографији
Четиридесетогодишњица задругарства 1894-1934.)

Земљорадничке житарске задруге

93. Правила Извозне земљорадничке житарске задруге С. О. Ј. „Соко“
Мало Црниће

(ИАП, Varia, 1938)

94. Магацин Земљорадничке житарске задруге „Стиг“ у Пожаревцу
1930. године

(Фотографија објављена у монографији
Четиридесетогодишњица задругарства 1894-1934.)

ЗЕМЉОРАДНИЧКЕ МЛЕКАРСКЕ ЗАДРУГЕ

Жагубичка земљорадничка млекарска задруга

95. 1922. август 4. Жагубица
Записник са 2. седнице Управног одбора Жагубичке земљорадничке млекарске задруге

(ИАП, ЖЗМЗ 1922)

96. 1922. октобар 11. Пожаревац
Решење Окружног одбора Округа пожаревачког да Жагубичкој земљорадничкој млекарској задрузи исплати 6.000 динара за поправку зграда задруге, које су страдале у рату

(ИАП, ЖЗМЗ 1922)

97. 1922. октобар 15. Жагубица
Признаница на 6.000 динара, које је Жагубичка земљорадничка млекарска задруга примила из касе Окружног одбора Округа пожаревачког за поправку зграда задруге, које су страдале у рату

(ИАП, ЖЗМЗ 1937)

98. 1922. децембар, Жагубица
Обрачунски лист за исплату предатог млека Жагубичкој земљорадничкој млекарској задрузи, за месец децембар 1922. године

(ИАП, ЖЗМЗ 1922)

99. **1923. фебруар 19. Жагубица**
Телеграм Жагубичке земљорадничке млекарске задруге, којим обавештава Млекарску задругу Пожаревац о послатој роби
(ИАП, ЖЗМЗ 1923)
100. **1923. март 6, Петровац**
Петровачки првостепени суд шаље Жагубичкој земљорадничкој млекарској задрузи препис потврђених изјава нових задругара
(ИАП, ЖЗМЗ 1923)
101. **1923. јун 4, Жагубица**
Обрачунски лист за исплату предатог млека Жагубичкој земљорадничкој млекарској задрузи, за месец мај 1923. године
(ИАП, ЖЗМЗ 1923)
102. **1924. децембар 13. Пожаревац**
Управа Државне ергеле обавештава Жагубичку земљорадничку млекарску задругу да сваког петка на пожаревачком сајму могу набавити краве „млекаре“
(ИАП, ЖЗМЗ 1924)
103. **1925. март 4, Жагубица**
Позив задругарима Жагубичке земљорадничке млекарске задруге на 3. редовну скупштинску седницу
(ИАП, ЖЗМЗ 1925)
104. **1925. март 18. Скопље**
Пословна преписка-писмо Милана Х. Ристића из Скопља Жагубичкој земљорадничкој млекарској задрузи, којим их моли да му пошаљу 120 кг бутера
(ИАП, ЖЗМЗ 1925)
105. **1925. март 23. Петровац**
Пословна преписка-писмо Миливоја С. Петровића из Петровца Жагубичкој земљорадничкој млекарској задрузи, у коме се распи-тује о врстама робе коју му могу понудити за продају
(ИАП, ЖЗМЗ 1925)
106. **1925. април, Жагубица**
Обрачунски лист за исплату предатог млека Жагубичкој земљорадничкој млекарској задрузи, за месец април 1925. године
(ИАП, ЖЗМЗ 1925)
107. **1925. мај 1, Пожаревац**
Пожаревачки окружни савез земљорадничких задруга обавештава Жагубичку земљорадничку млекарску задругу да је примљена у чланство овог Савеза
(ИАП, ЖЗМЗ 1925)
108. **1925. октобар 30, Пожаревац**
Пожаревачки окружни савез земљорадничких задруга обавештава Жагубичку земљорадничку млекарску задругу да је послата им два сандука сира, експедовала на адресу Главног савеза Српских земљорадничких задруга у Београд
(ИАП, ЖЗМЗ 1925)
109. **1925. Жагубица**
Извод из списка задругара Жагубичке земљорадничке млекарске задруге за 1925. годину
(ИАП, ЖЗМЗ 1925)

110. **1926. Пожаревац**
Текст о оснивању Бистричке земљорадничке млекарске задруге, објављен у локалном листу *Грађанин* (ИАП, *Грађанин* 1926, бр. 59)
111. **1926. март 14. Жагубица**
Записник са III редовне седнице Скупштине задругара Жагубичке земљорадничке млекарске задруге (ИАП, ЖЗМЗ 1926)
112. **1927. октобар, 22.**
Признаница на 50.000 динара, које је Жагубичка земљорадничка млекарска задруга уплатила Главном савезу Српских земљорадничких задруга у Београду, на име отплате дуга (ИАП, ЖЗМЗ 1927)
113. **1929. септембар 27, Жагубица**
Похвалница I реда којом је Жагубичка земљорадничка млекарска задруга одликована за изложене производе-сир, качкаваљ и путер на сточној изложби у Жагубици (ИАП, ЖЗМЗ 1929)
114. **1930. фебруар 7, Београд**
Главни савез Српских земљорадничких задруга у Београду обавештава Жагубичку земљорадничку млекарску задругу да им је послала на поклон 1 сечку за репу, из фонда енглеских задругара (ИАП, ЖЗМЗ 1930)
115. **1930. април 3, Пирот**
Уговор склопљен између Жагубичке земљорадничке млекарске задруге и мајстора за прављење качкаваља, Алексе Ђорђевића из Пирота (ИАП, ЖЗМЗ 1930)
116. **1930. април 15, Пирот**
Пословна преписка-писмо извозника Ђуркидеса Жагубичкој земљорадничкој млекарској задрузи, у вези са производњом у овој задрузи и изгледом производа за извоз (Ђуркидес је извозио ове производе у Александрију, Египат) (ИАП, ЖЗМЗ 1930)
117. **1930. мај 15, Жагубица**
Уговор о изградњи зграде за радионицу и магацин, склопљен између Жагубичке земљорадничке млекарске задруге и предузимача Александра Момчиловића (ИАП, ЖЗМЗ 1930)
118. **1930. јун 4, Пирот**
Пословна преписка-писмо извозника Ђуркидеса Жагубичкој земљорадничкој млекарској задрузи, у коме их обавештава о набавци потребних калупа, града са топломером и других средстава, као и мајстора за прављење качкаваља (ИАП, ЖЗМЗ 1930)
119. **1931. октобар 30, Београд**
Главни савез Српских земљорадничких задруга у Београду обавештава Жагубичку земљорадничку млекарску задругу о просечним дневним ценама производа на београдском тржишту (ИАП, ЖЗМЗ 1931)

120. **1931. новембар 30. Жагубица**
Месечни рачун Жагубичке земљорадничке млекарске задруге за месец новембар 1931. године
(ИАП, ЖЗМЗ 1931)
121. **1933. октобар 3, Скопље**
Пословна преписка-писмо Ст. Ђукића Жагубичкој земљорадничкој млекарској задрузи, у вези са ценама производа, њиховим откупом и извозом у Солун
(ИАП, ЖЗМЗ 1933)
122. **1933. октобар 20, Жагубица**
Пословна преписка-препис писма Жагубичке земљорадничке млекарске задруге Моши Арбанелу из Пирота, у вези са преузимањем робе и условима плаћања
(ИАП, ЖЗМЗ 1933)
123. **1935. април 28, Жагубица**
Препис молбе Жагубичке земљорадничке млекарске задруге упућене Министарству пољопривреде за новчану помоћ од 150.000 динара
(ИАП, ЖЗМЗ 1935)
124. **1936. јул 1, Марибор**
Рачун на 120 динара на име продате робе Петру Ј. Миовићу, дворском добављачу из Марибора
(ИАП, ЖЗМЗ 1936)
125. **1936. Жагубица**
Извод из Књиге разних рачуна Жагубичке земљорадничке млекарске задруге за 1936. годину
(ИАП, ЖЗМЗ 1936)
126. **1937. октобар 16, Петровац**
Товарни лист за послату робу, „1 сандук сира“, из Петровца за Пожаревац
(ИАП, ЖЗМЗ 1937)
127. **1937. Жагубица**
Општи статистички подаци Жагубичке земљорадничке млекарске задруге, за 1937. годину
(ИАП, ЖЗМЗ 1937)
128. **1941. март 9. Жагубица**
Одлука Управног и Надзорног одбора да се пријем млека обустави, јер је већина задругара на војној дужности
(ИАП, Varia)
129. **Жагубица**
Бачија Жагубичке земљорадничке млекарске задруге на Буку
(ИАП, ЗБФ)
130. **Жагубица**
Књижица о задругарским уплатама Димитрија Ђ. Јовкића, тежака из Жагубице, без датума
(ИАП, ЖЗМЗ)
131. **Жагубица**
Насловна страна књижице „Уплате задругарске“, задругара Жагубичке земљорадничке млекарске задруге, без датума
(ИАП, ЖЗМЗ)

132. **Жагубица**
Насловна страна „Штедионичке књижице“ Жагубичке земљорадничке млекарске задруге
(ИАП, ЖЗМЗ)

133. **Жагубица**
Штедна књижица Драгољуба Лилића, задругара Жагубичке земљорадничке млекарске задруге
(ИАП, ЖЗМЗ)

Пожаревачка млекарска задруга, Пожаревац

134. **1927. Пожаревац**
Текст о разлозима оснивања Млекарске задруге у Пожаревцу, објављен у локалном листу *Грађанин*
(ИАП, *Грађанин*, 1927. бр. 60)

135. **1927. Пожаревац**
Рекламни оглас Пожаревачке млекарске задруге, објављен у локалном листу *Грађанин*
(ИАП, *Грађанин* 1927. бр. 79)

136. **1928. март 24. Пожаревац**
Пословна преписка-писмо Пожаревачке млекарске задруге Жагубичкој земљорадничкој млекарској задрузи, у вези са преузимањем робе-сира и бутера, као и надавом оруђа за обраду земље, семена и вештачког ђубрива
(ИАП, ЖЗМЗ 1928)

137. **1928. Пожаревац**
Рекламни оглас Пожаревачке млекарске задруге, објављен у локалном листу *Одбрана*
(ИАП, *Одбрана* 1928, бр.5)

138. Сеоско двориште, фотографија
(АС, ГФ ЗОК)

Земљорадничке сточарске и живинарске задруге

139. **139. 1927. јануар Београд**
Текст о Хомољу, објављен у листу *Млади аграр*
(ИАП, *Млади аграр* 1927. Бр. 1)

140. **1930. септембар 7. Београд**
Похвалница коју Српско пољопривредно друштво додељује Милану Рајковићу из Петровца за изложену живину, на изложби одржаној у Петровцу 6. и 7. септембра 1930. године
(ИАП, *Varia*)

141. **1930. септембар 7. Београд**
Диплома коју Српско пољопривредно друштво додељује браћи Рајковић за изложену кобилу и ждребе на изложби одржаној у Петровцу 6. и 7. септембра 1930. године
(ИАП, *Varia*)

142. **1932. март 3. Жагубица**
Подаци о Жагубичкој сточарско-живинарској задрузи које задруга доставља Начелству Среза хомољског
(ИАП, ЖСЖЗ 1932)
143. **1932. новембар 23. Београд**
Пољопривредно живинарско друштво Београд позива Жагубичку сточарско-живинарску задругу да њени чланови узму учешће на изложби коју организује
(ИАП, ЖСЖЗ 1932)
144. Задругар са пехаром
(АС, ГФЗОК)
145. **1935. новембар 25. Београд**
Препис обавезе којом се Божа Стефановић из Александровца обавезује да ће се придржавати упутства о нези и вођењу евиденције матичног књиговодства о приплодној крави коју је купио од Главне земљорадничке сточарске задруге
(ИАП, ПОЗСЗ 1935)
146. **1936. октобар 1. Београд**
Препис протокола лицитације за приплодну краву коју је Главни савез српских земљорадничких задруга наставио у Швајцарској
(ИАП, ПОЗСЗ 1936)
147. Скица штале Божицара Ж. Симића
(АС, Д-8)
148. **1938. новембар 3. Пожаревац**
Извештај управника и примаоца свиња Пожаревачке обласне сточарске задруге о стању и раду задруге
(ИАП, ПОЗСЗ 1938)
149. **1938. Пожаревац**
Извод „излиферованих“ свиња за Запреших и Беч у току 1938. године
(ИАП, ПОЗСЗ 1938)
150. **1939. мај 8. Пожаревац**
Извод утовареног вагона дебелих свиња за извоз у Моравско острво (Чехословачка)
(ИАП, ПОЗСЗ 1939)
151. Рекордер у производњи шећерне репе, фотографија
(АС, ГФЗОК)

Из рада земљорадничког задружног савеза

152. **1926. Пожаревац**
Текст о Пожаревачком окружном задружном савезу, објављен у локалном листу *Грађанин*
(ИАП, *Грађанин* 1926, бр. 75)
153. Задружни дом у Пожаревцу 30-их година 20. века
(ИАП, ЗБФ)

154. **1927. Пожаревац**
Текст о прослави међународног задружног дана у Пожаревцу, објављен у локалном листу *Грађанин*
(ИАП, *Грађанин* 1927, бр. 54)
155. **1931. децембар 25. Београд**
Главни савез Српских земљорадничких задруга у Београду шаље свим земљорадничким задругама текст заклетве за чланове управе, чиновнике и све остале функционере
(ИАП, ЖЗКЗ 1/32)
156. **1932. Београд**
Главни савез Српских земљорадничких задруга у Београду шаље свим земљорадничким задругама текст о прослави задружног дана
(ИАП, ЖЗКЗ 407/32)
157. **1932. Ракинац**
Дневник рада Задружно-здравственог течаја, одржаног у Ракинцу
(АС, Д-8)
158. **1938. Пожаревац**
Текст о прослави међународног задружног дана у Пожаревцу, објављен у локалном листу *Грађанин*
(ИАП, *Грађанин* 1938, бр. 52)
159. **1940. Београд**
Главни савез Српских земљорадничких задруга у Београду шаље свим земљорадничким задругама текст с објашњењем примене прописа о примању нових чланова и вођењу списка задругара, сходно одредбама Закона о привредним задругама
(ИАП, СЗКЗК 75/40)
160. Полазници задружне школе у Пожаревцу
(Фотографија објављена у монографији *Четиридесетогодишњица задругарства 1894-1934.*)
161. Задружни курс у Пожаревцу 1924. године
(Фотографија објављена у монографији *Четиридесетогодишњица задругарства 1894-1934.*)
162. Са задружног течаја, фотографија
(АС, Д-410)
163. Војислав В. Ђорђевић, члан управног одбора, управник Главног савеза
(Фотографија објављена у монографији *Четиридесетогодишњица задругарства 1894-1934.*)
164. Живко Јанковић, земљорадник из Лучице, члан Надзорног одбора Главног савеза
(Фотографија објављена у монографији *Четиридесетогодишњица задругарства 1894-1934.*)
165. Власт. Митровић, учитељ из Бара (Пожаревац), члан Управног одбора Главне земљорадничке настављачке задруге
(Фотографија објављена у монографији *Четиридесетогодишњица задругарства 1894-1934.*)
166. Списак задруга које су радиле у Пожаревцу 1939. године (међу подбројаним задругама је и Пчеларска задруга), који је сачинио Градимир Вуловић
(ИАП, библ. Г. Вуловић, *Пушоваја*, 1939.)

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

НЕОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ И СКРАЋЕНИЦЕ

АРХИВСКА ГРАЂА

Архив Србије – АС

1. Комплекс фондова задружних организација основаних до Другог светског рата - Д
2. Група фондова задружних организација и комора, Београд, - ГЗФОК

Историјски архив Пожаревац - ИАП

Архивски фондови

1. *II Бајџушка земљорадничка настављачка задруга, Бајџуша, 1936-1938 - БЗНЗ*
2. *Жајудичка земљорадничка млекарска задруга, Жајудица, 1911-1947 - ЖЗКЗ*
3. *Жајудичка ситочарско-живинарска задруга, Жајудица, 1930-1940 - ЖСЖЗ*
4. *Моравска задруга за кредит и штедњу АД, Александровац, 1928-1936 - МЗКШ*
5. *Пожаревачка задруга за међусобно помагање и штедњу АД, Пожаревац, 1900-1946 - ПЗМПШ*
6. *Пожаревачка обласна земљорадничка ситочарска задруга, Пожаревац, 1935-1947- ПОЗСЗ*
7. *Рашаначка земљорадничка кредитна задруга, Рашанац, 1930-1940 - РЗКЗ*
8. *II Среска земљорадничка кредитна задруга С.Н.Ј. Кучево, 1939-1946- СЗКЗК*
9. *Селишка земљорадничка настављачка задруга, Жајудица, 1939-1941 - СЗНЗ*
10. *Среска земљорадничка настављачка задруга Пожаревац 1934-1935 - СЗНЗП*
11. *Народни одбор среза Пожаревац, 1945-1952 - НОСП*

Архивске збирке

1. *Varia, 1791 - Varia*
2. *Збирка фотодокумента, 1976 - ЗБФ*

Народна библиотека „Илија М. Петровић”, Пожаревац - НБП

1. *Грађанин, 1888-1941.*

ОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

1. *Алманах шездесетогодишњице задругарства Србије 1894-1915*, Београд, 1954.
2. *Зборник закона и уредаба Кнежевине/Краљевине Србије, 1834-1906.*
3. *Земљорадничко задругарство Србије кроз историју*, каталог изложбе Архива Србије, Београд, 1994.
4. *Јубиларни зборник живота и рада СХС, 1918-1928*, Београд, 1928.
5. *Службене новине Краљевине СХС/Југославије, 1919-1941.*
6. *Фотомонографија Четиридесетогодишњица задругарства 1894-1934*, Београд, 1934.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вуловић, Градимир, *Пушовођа, адресар кроз Пожаревац*, Пожаревац, 1939.
2. Вучо, Александар, *Привредна историја Србије*, Београд, 1958.
3. Димић, Љубодраг, *Културна политика Краљевине Југославије, 1918-1942, I*, Београд, 1996.
4. Живковић, Јасмина, *Окрућ пожаревачки у привреди српске буржоаске државе*, Пожаревац 2007.
5. Љушић, Радош, *Српска државност 19. века*, Београд, 2008, 38.
6. Миладиновић, Ј. Михаило, *Пожаревачка Морава*, Пожаревац, 1928.
7. Милићевић, Милан, *Краљевина Србија*, Београд, 1884.
8. М. М. Савић, *Наша индустрија, занати и трговина, IV*, Сарајево, 1924.
9. Петрановић, Бранко, *Историја Југославије, 1918-1988, I*, Београд, 1988.
10. Пантић, Ненад, *Почетак и развој задругарства у Србији*, у часопису „Баштиник“, годишњак Историјског архива Неготин, Неготин, 2002.

ПРИЛОЗИ

*Алекса Нешић, земљорадник и народни посланик из Великої Села, члан
Управної одбора и председник Надзорної одбора Главної савеза, оснивач Прве
млавске земљорадничке задруге за набавку и продају пољопривредних сировина
(Фотографија објављена у монографији „Четирдесетогодишњица
задружарства 1894-1934.“)*

Здравствуй, родная! 1900 г.
У Вел. Св. (с)

српчлук

урада
своєю рукою.

Равно:
по поводу войны
и. Савез Вермиде.
Дура.

Решаю:
назначить 500
руб. годового инд.

ред извода
слова славян
задачею славян
ред. задрин

Musca B. Chobut *V. hirsuta Kunt*
Tare L. Tschuk *Kujajia B. Bagoj Kobut* *Russanac - long*
Musan W. Chobut *Russia Kunt*
 Eraxalis bagra. agdza.
Junge Kachub *Coswoje Mussoj Kobut* *Eugenia Kunt*
Doporal M. Gocent *Mazgurus Mlogopolubt*
Pagowaschur gawes
Doporal M. Gocent *Nura Narpobut Coswoj mussoj*
 Muzgorobdas u. shofala *Kalut*
 Musaf speck. Ust spig
 Lathraea munda

Зайисник са ѓрве скуйшћийинске седнице Прве млавске земљорадничке задруге за наџавку и продају ѓољойпривредних сѓрава (ИАП, Вавиа, 1900)

*Дом Бистричке земљорадничке набављачке задруге 1920. године
(Фотографија објављена у монографији
„Четрдесетогодишњица задругарства 1894-1934.“)*

Позив.

Жауаптық Жүргізушілердің Жарлығы

Позивтің өзін өзгертуге

да болуы

Позивтің өзгертуіне Сұрастырушы Жарлығы

және де не дұрыс емес. Біз Сұрастырушы Жарлығы

үшін қалай жасауға

қажетті рәсімдерді орындауға

және де. 1. Осымен бірге, бізге қажетті рәсімдерді орындауға

2. Осымен бірге, бізге қажетті рәсімдерді орындауға

3. Осымен бірге, бізге қажетті рәсімдерді орындауға

4. Осымен бірге, бізге қажетті рәсімдерді орындауға

Қазақстан

Сізге қажетті рәсімдерді орындауға

Қазақстан Республикасының

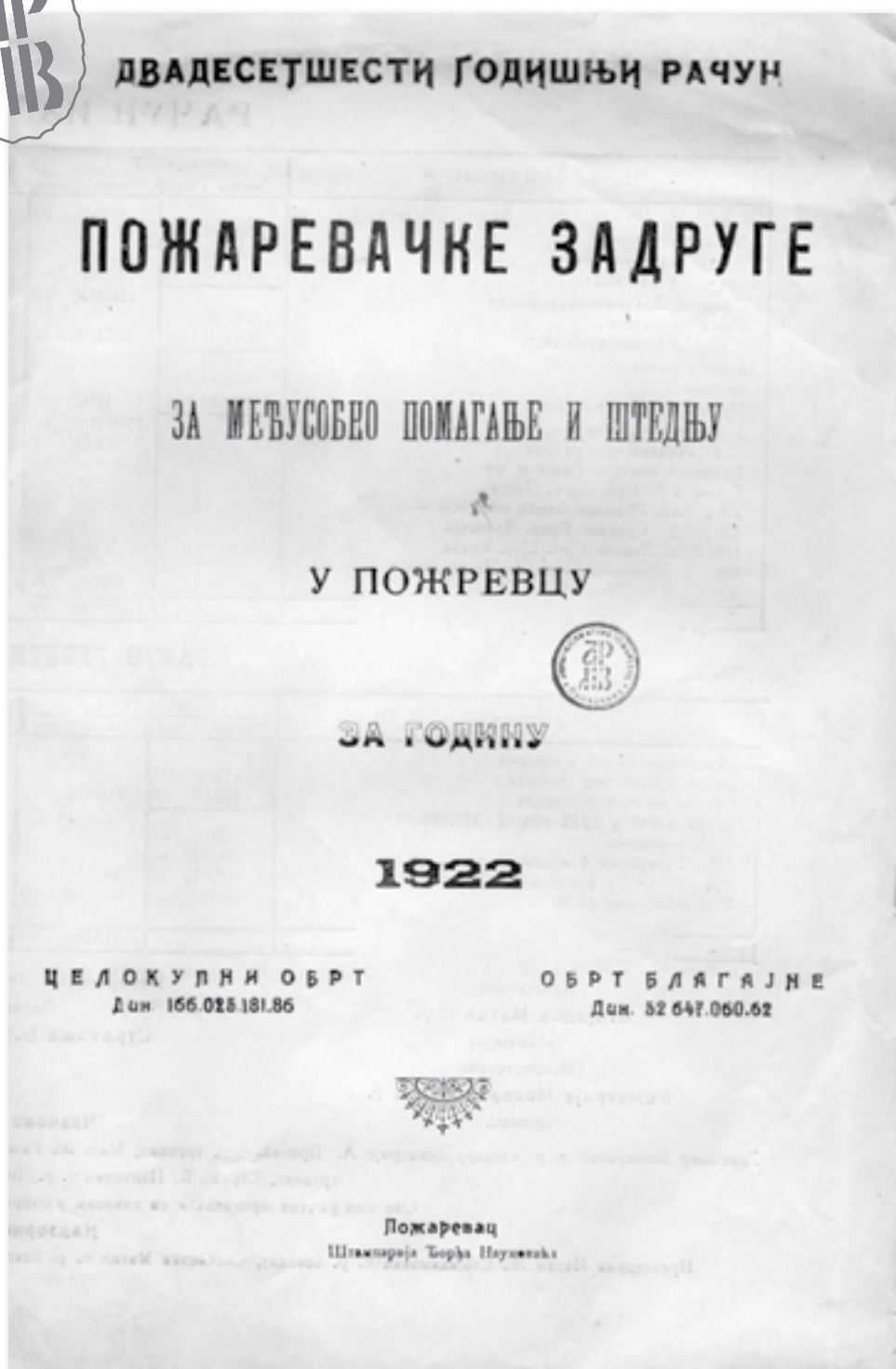
Қаржы Министрлігі

Қазақстан Республикасы

Қазақстан

Қазақстан

Позив на ванредну Скупиштину задружара (ИАП, ЖЗКЗ, 1920)

Годишњи рачун Пожаревачке задруге АД (ИАП, ПЗМПШ, 1922)

89/22

ЖАГУДИЧКА
Земљорадничка Млекарска Задруга
ОДНОСНО 11.5.1922.

Бр. 89
15 Октомври 1922

Признаница

На 6.000 шестхиљада динара
коју суму новаца примили Жагудичка
Земљорадничка Млекарска Задруга и
касе Окружног Одбора Округа Подвареван
ког, као даровану помоћ Округа: за о
нову ове задруге пострадалих у тропи
ратовима.

Ова ће се новцана помоћ употребити
или искључиво: за отплату зграде Задр
уге, а ако није претекне: у неке се у
Задругу Бесеровић фонд.

Са високом Благодарно
шћу Примилци:
Жагуд. Земљ. Млекарска За
Заседник управног Одбора
Милић Н. Ђорђевић

Секретар:
Џефрет Ђорђевић
одговор.

Благодарник:
Милић Н. Ђорђевић

Чланови:
Милић Н. Ђорђевић
Одговор Милић

Високом Окру. Комит. у Сарајево
ОКРУЖНИ ОДБОР
Округа Подвареваног
Бр. 1661

20 - 8 - 1922 г.

11.5.1922

Чланови:
Саво Ракић
Милић Н. Ђорђевић

Председник
Окру. Одбора
Милић Н. Ђорђевић

Признаница на 6.000 динара, за поправку зграде Жагудичке земљорадничке млекарске задруге пострадалих у рату (ИАП, ЖЗМЗ, 1922)

Задружни курс у Пожаревцу 1924. године
(Фотографија објављена у монографији „Четиридесетогодишњица
задругарства 1894-1934.“)

НА ЗНАЊЕ!

НА ЗНАЊЕ!

ТРИДЕСЕТО-ГОДИШЊА ОБУЊАРСКА РАДЊА МИЛАНА ПАНТЕЛИЋА

у Помаровцу у Краљовој улици, издети од
главне чаршије велики цркви, између
хотела „Круно“ и „поп Милошево“ мајмине

Известаје ове поштомике жупе раје и осподу тачно-
пону кривичу да је живео потпуно самостално,
самоуспешно обављајући своје намене.

Директор и Савез за обују по кривичном закону.

Потпуно је одређено по кривичном закону, а у свима фактима према захтевима пошт. жупе, жупе.

ГОТОВА ОБУЈА СОПСТВЕНИХ ПРАВАК: обуја
се по кривичном закону, а по кривичном закону.

Да се не саопшти рад јавно

СОПСТВЕНИК РАДНЕ
МИЛАН ПАНТЕЛИЋ, обуја.

СТАЊЕ ПОЖАРЕВ. ЗАДРУГЕ ЗА МЕЋ. ПОМ. И ШТЕДЉУ У ПОЖАРЕВЦУ

НА ДАН 30. ЈУНА 1926. ГОД.

РАЧУНИ	АКТИВА	ПАСИВА
Главног тачног листа		1242030
Резервна фонд Главног тачног		340904
Остале резервне фондове		212811
Залих на штету		4543562
Меница у кредит	1901250	
- по кредитору	210000	
- на кредитору	63000	
- код Држ. Банка	66560	41
Залих на ликвидност	387920	
- за ликвидност	154650	
Хотелер од престоја	303880	
Будућу Речу, фонд стана	115007	60
Рачун текућег рачуна	2709160	60
Банка	306880	
Купује, поштом купује	79000	79.000
Остале, остале	11700	11700
- по текућ. рачуну, осталима	4679000	4679000
Привремено	3875	90
Нештој и остале	25790	
Нештој и остале		28.760
Рачун текућег рачуна	602.261	90
Остале, остале		410.000
Жиро-речу Нар. Банка	192.904	85
Рачун текућег рачуна	413.982	
Остале, остале		538.281
		12
	12082.367	78
		12082.367
		78

8. Јун 1926 год.
Пожаревац

У ПРАВА.

ВАРЕДНА СКУПШТИНА

Пожаревац, Тринаста, Омањак на
основу члана 41 статута правна здружења

Варреду Скупштини

у недељу 18. јуна у 10 часова пред
после у своме месту у свом здружењу редок:

1. Издатиј управника здружења о раду у
прошлом месецу 1925.5 год.

2. Давати разрешења, издатија и
остале ствари.

3. Издатиј 8 чланова из статута здружења.

4. Мање и остале ствари из статута здружења.

Мање и остале ствари из статута здружења.

Мање и остале ствари из статута здружења.

Мање и остале ствари из статута здружења.

Мање и остале ствари из статута здружења.

Мање и остале ствари из статута здружења.

Мање и остале ствари из статута здружења.

Мање и остале ствари из статута здружења.

Мање и остале ствари из статута здружења.

СТАН ЗА ПОДАВАЊЕ

у своме до била поже бодница, у своме
нај у свом бр. 10.

Заступатељство, издатија се јавно у своме
свима.

С сопствеником
Перовић М. Рајс-ваљ

у своме.

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

СПРЕМАЋУ

УЧЕНИЦИ-ЦИ, који су издатија, издатија
издатија у своме до била поже бодница, у своме
нај у свом бр. 10.

Заступатељство, издатија се јавно у своме
свима.

С сопствеником
Перовић М. Рајс-ваљ

у своме.

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Сопственик

Број 140

У л а з н и ц а

Г. Стојадин Майић администрација

из Пожаревца Майић администрација ПЗ (суб)

полномно је Пожаревачкој Задрузи
комада акција

за редовни збор акционара Пожаревачке Задруге, који ће се одржати
на дан 15. децембра 1927 год. са правом на десет гласа

Пожаревац 9. децембра 1927 год.

ПОЖАРЕВАЧКА ЗАДРУГА.

Майић
администрација

Улазница Стојадина Майића, адације из Пожареваца, члана Пожаревачке задруге
АД, за редовни збор акционара (ИАП, ПЗМПШ, 1927)

ЖАЈУБИЧКА
Земљорадничка Млекарска Задруга
основана 15. 1903

Бр. 266 V

28. Октобра 1927

Жајубица

266/27

ПОШТАНСКА ПЕНДИОНИЦА

ПРИЗНАНИЦА — PRIZMANICA

на износ од 50.000 — по 1.00

на име од Миле Јовановић

укупан данак на ова рачун 53.071

Нова власника овог рачуна: Миле Јовановић

ГЛАВНИ СВЕЗ
Српски Земљораднички Задруга
Београд

У складу са одредабама
Законика

22. 10. 1927

ПЕНДИОНИЦА

по сабору

Земљорад Задруга

Београд

Лазар Јовановић отплати члену бр. 3071
одељка Јовановић Миле Јовановић
Задруга: 50.000 / Миле Јовановић
у складу са одредабама
Законика за отплату и отплату пра-
ва:

Миле Јовановић
Потписује

по сабору одредабама
Жајубичка Млекарска Задруга

Председник
Задруге Лазар

из Задруге

Миле Јовановић

Београд,
Миле Јовановић

Признаница на 50.000 динара, на име ошћлаије дуја Жајубичке земљорадничке
млекарске задруге (ИАП, ЖЗМЗ, 1927)

*Живко Јанковић, земљорадник из Лучице, члан Надзорног одбора Главног савеза
(Фотографија објављена у монографији „Четирдесетогодишњица
задружарства 1894-1934.“)*

Пожаревачка Млекарска Задруга **ПОЖАРЕВАЦ**

Чланови Рачуна код Поштанске Штампарије бр. 51411.

Пожаревац, 24 марта 1928

ПРОМЕТ НА ВЕЛИКО И МАЛО:
млека, крављег и пачег, најфинијег
тег бутера, качкавља, тросте, сира
сирогот, сира за месо, млекарна,
оберста, јогурта, кефира, кајмака,
киселог млека.

Сва роба безнадикунна у квалитету. 18 кгр.
НАЈПОБОЉИЈА У ЦЕНИ.

Пријем млека на анализу и црн год можете
својом квалитету.

Жагубичкој Млекарској Задрузи.

Ж а г у б и ц а .

1. БУТЕР.

Примио сам послати ми бутер и то: 13 кгр. и

Молим Вас да ми и даде шавете бутера колико
У сваком случају известите ме на коју количину

бутера могу да рачунам код Вас за цело време, све док не будем Вам
јавио о новој ситуацији. У осталом има изгледа да могу да тропим
непрестано целу количину бутера, колико Ви можете израдити.

2. ПЛУГОВЕ.

Плугове су дошли и у Пожаревац без кључева. г. Ђорђе-
вић њим обећао је за неколико дана кључеви послати из Београда.
Када Савез добије - ја ћу се интервенисати, да се Вам одмах покажу.
За сада Савез добио још плугова и копачица. Јавите ми одмах колико
Вам треба да би могли да Вам експедију. А има један део Савезове ро-
б и у Петровцу. Можете и тамо потражити да се Вам изда што може.

3. ПОСНИ СИР.

Ја ћу Вам у року за 5-6 дана јавити да ли може посни
сир да се прода, у којој количини и по којој цени.

4. СЕМЕ ГРАОРИЦЕ, И ВЕНТАЧКА ЉУБРИВА.

Семе граорице у Пожаревцу нема. Потражите од Поло-
привредног Друштва или Главног Савеза. Јавите ми, које вентачко
љубре Вам потребно, да би магао Вас о томе детаљније обавестити.

5. РАТНА ШТЕТА.

Покажите Вашег човека у Петровац у СРЕДУ, код
Чеде Лукића, грг. Тамо је Савезова роба ратне штете. Можете тамо до-
бити дрљаче и копачице.

У очекивању Вашег одговора, остајем
са задругарским поздравом,

Дав. Јовановић

Хрието Васил Ђуркчидис

 ИЗВОЗНИК
 Качкаваљ - Масла
 ПИРОТ
 Југославија

Christo Vasil Ćurkتهhidēs

 EXPORT
 Kachkavals - Beurre
 PIROT
 Jougoslavie

 Пирот 4 јула 1930 год.
 Pirot

 Жајудичкој Млекарској Загрузи
 Жајубица

Њеним сам На-врсом Ваше две дејемце и добро сам
 разумео што ми пишете.

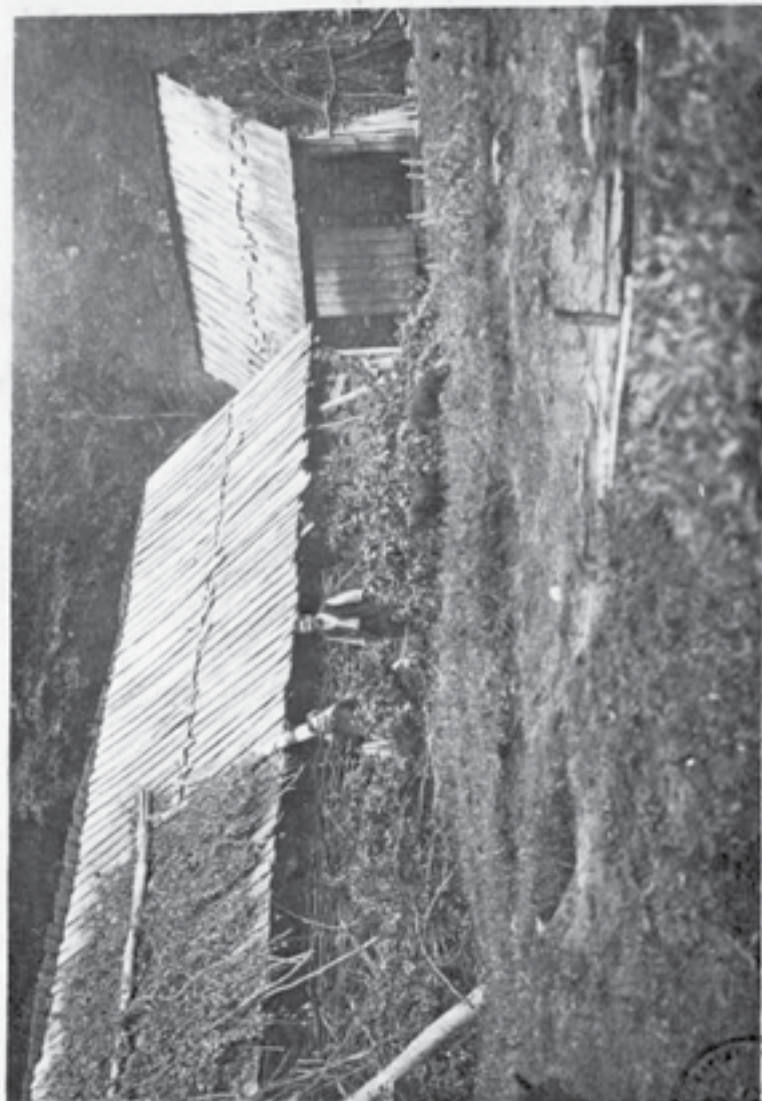
У поштовањем Товари сам 2 Најуби преко Пожаревацку
 Загрузу, да се очекујемо дах на дах да стигне у руднику и да
 Вам пошавен, 2 грама са титом Мером и Медоме Пожаревац
 јер нема овде, и ту кроз дах - три даха Вам писати.

Најубија Алекса Погодо се на друго место и отишао сад.
 Ви срећу дахас сам Најуби 2 мика из села Смиловци један
 је спремак радно код фирму Јахавко Влавић Николајевић, а отодио сам
 Ви 400 дихара Мессоко, а други Ви 450 дихара, писати да ћемо
 бити Вадровић, сад ћемо Вам добро чети.

Џека На млеко како ми пишете може да се титати сам
 Пирот кроз то, Килерин, Вагити Милу.

Примићте моје Мекреке Тавдраве.

С поштовањем
 Ђ. Ђуркчидис
 Христо В. Ђуркчидис

Бачија Жајубичке земљорадничке млекарске задруге на Буку (ИАП, ЗБФ)

Пожаревачка Земљорадничка Кредитна Задруга

(УДРУЖЕЊЕ СА НЕОГРАНИЧЕНОМ ОДГОВОРНОШЋУ)

Чековни рачун код Поштанске Штедионице бр. 51.451.

Пријем улога на штедњу.
☒ Стовариште
☒ вештачког ђубрета и по-
☒љопривредних справа.

Пожаревац 30. септембра 1930 год.

ПОЖАРЕВАЧКОЈ ТРГОВАЧКОЈ БАНЦИ.

Пожаревац.

С позивом на Ваше цен. писмо од 18. августа о.з. год., којим нам нудите у комисиону продају пољопривредне справе и шиваће машине, част нам је овим извести Вас да смо вољни преузети исте ради продаје за Ваш рачун у нашем локалу, али с тим, да се одређених цена признају нам на име наших режиских трошкова 5%.

У погледу осталих услова, а на основу искуства, које смо постигли у раду на продаји пољопривредних справа других фабрика, налазимо да у интересу самог посла, требало би да пристајете, да при продаји истих справа на отплату, прва три месеца да буду без камата, а од четвртог да се рачуна на име интереса 10% годишње, као што то раде и друге фирме.

У погледу жирирања купчевих менина нашем Задругом и рокова исплате и обрачуна продате робе - прихватамо постављене нам услове у Вашем писму од 18. августа о.з. год.

Ако пристајете на горње услове - изволите нам овога пута издати:

5. ком. комплетних плугова КИВ5 "ОКЛА".
3. " драча-преламача дводелних.
2. " шиваћих машина са округлим чунком.-

У томе очекивању остајемо

с одличним поштовањем,

ПОЖАРЕВАЧКА

Земљорадничка Кредитна Задруга

[Својеручни потпис]

ПРАВИЛА

ПОЖАРЕВАЧКЕ ЗАДРУГЕ А. Д.

за међусобно помагање и штетњу

У

ПОЖАРЕВЦУ

— 1930 —

ШТАМПАРИЈА, КЊИГОВЕЗНИЦА И ПЕЧАТОРЕЗНИЦА „ЈАДРАН“
— ПОЖАРЕВАЦ —

да се задруга
пуно наплати.
Задруга којег
ју тужбу ос-
ида ће ти из-
печатом пот-
писа, сходно
указа 1878 г.

аве код „По-
магање и ште-
ће на захтев
који буде оз-
ти, а Задруга
препису коју

Све описе што их задруга издаје, обаврдо-
ваће се у пописима које управни одбор избере.

Члан 63.

За све спорове, било да је Задруга тужилац
или тужена, надлежан је првостепени пожарна-
чки суд.

Магис 1892 године
Пожаревац.

ПРИВРЕМЕНА УПРАВА

„ПОЖАРЕВАЧКЕ ЗАДРУГЕ ЗА МЕЃУСОБНО ПОМАГАЊЕ И ШТЕТЊУ“

Павле Поповић с. р., Димитрије М. Павловић с. р., Велимир
Берџевић с. р., Станко П. Савић с. р., Станислав Миливоје-
вић с. р., Мил Костаћ с. р., Никола С. Златковић с. р., Сте-
ван Ђ. Шабјиновић с. р., Игнат Н. Тодоровић с. р., Радослав
Микићковић с. р.

Закон о Банској Упра-
вљивостима од 10. де-

нам:

Задруге за ме-
у у Пожаревцу. одржа-
10 године, као и измењу
19, 20, 21, 23, 24, 25, 26,
и 55, друштвених пра-

и да се у последњој ре-
место израза: „у року
од три године“ стави: „у року од једне године“.

Такса од дин. 100.— по ТБр. 272 Закона о
таксама наплаћена и на примерку предатом прет-
ставницима горепомнуте Задруге утиснута и про-
писно поштом.

(М. П.)

Бан,
Рад. М. Дуњић с. р.

*Власій. Мийровић, учићель из Бара (Пожаревац), члан Уйравної одбора
Главне земљорадничке надављачке задруге.
(Фотіоірафија одјављена у моноірафији „Чейрдесейіодишњица
задругіарсїва 1894-1934.“)*

ГЛАВНИ САВЕЗ
СРПСКИХ ЗЕМЉОРАДНИЧКИХ ЗАДРУГА
Франкована 15. БЕОГРАД Тел. 30-2, 53-14, 64-46, 64-69.

Филијале: ЗАГРЕБ, Бераславска 10.
НОВИ САД, Краља Петра, 20.
СКОПЈЕ, Хлекарска 4.
Ж/В.

ОДЕЉЕНЕ ЗА ЗАДРУЖНУ ПРОДАЈУ

Бр. 47118

Београд, 30. октобра 1931.

418/31

Жагубичка Млекарска Задруга,

Жагубица.

ЖАГУБИЦА

У вези ваше поруке бр. 403, јављамо вам,
да су просечне дневне цене на овдашњем тржишту на велико :

јаја Дин 80 - 85.- за 100 комада ✓

Путер " 28 - 32.- према масноћи ✓

каткавац пиротски Дин 18.- до 22.-, те према томе
ваше су цене сувише високе за овдашњу пијацу.

За месо уопште и овде су цене веома про-
менљиве, тако да је цена већ неколико дана закланим прасаци-
ма од 5 до 6 кгр, комад, варирала између Дин 11.- и 12.- за
килограм.

Ако вам горње цене за путер и јаја конве-
нирају, изволите послати по једну мању количину ради пробе.

Са задругарским поздравом,
ГЛАВНИ САВЕЗ

Српских Земљорадничких Задруга

[Signature]

Обавештење Главног савеза земљорадничких задруга о просечним дневним ценама
производа на београдском тржишту (ИАП, ЖЗМЗ, 1931)

Задружни дом у Пожаревцу 30-их година XX века (ИАП, ЗБФ)

264
23-XI-1932
ЦЕНТРАЛНИ СОВЕТ

СТОЧАРСКО-ЖИВИНАРСКОЈ ЗАДРУЗИ ЖАГУБИЦА

ЖАГУБИЦА

Пољопривредно Живинарско Друштво у Београду, које стоји под високом покровитељством Ђ.В. Краљине Марије, у сагласности и уз саобраћај Министарства Пољопривреде и Саобраћаја, Бански Управе и оних већих живинарских организација, а ното тако уз саобраћај и других држава /Италије, Румуније, Немачке, Бугарске, Мађарске и.т.д./ приређује од 16-21. децембра 1932 год. у Београду велику земљоско и прву интернационалну и сајам живине, птомих зечева и голубова са одложеном оцаи.

Напоштавајући Вас о предљем част нам је умолити Вас, да изволите обавестити овоје чланове ради учешћа на ову изложбу, а ното тако Управа се умољава, да изволи учинити овој Управи некак специјални предлог ако би га имали, који би могао да потпомогне што бољи успех ово велике земљоске и прве интернационалне изложбе живине.

У очекивању Вашег повољног одговора, част нам је уверити Вас о нашем особитом поштовању.

Секретар,
Бранко Милић

Подпреласник,

Др. Тодор С. Поповић

Пољопривредно живинарско друштво Београд позива Жагубичку сточарско-живинарску задругу да њени чланови узму учешће на изложби коју организује (ИАП, ЖСЖЗ, 1932)

ГЛАВНИ САВЕЗ
СРПСКИХ ЗЕМЉОРАДНИЧКИХ ЗАДРУГА

БЕОГРАД, Франкованова 15.
Тел. 26-541, 26-542, 26-543 и 26-544
Филијале: ЗАГРЕБ, Берислављева 10.
НОВИ САД, Краља Петра, 20.
СКОПЈЕ, Халиларска 4.
Адреса за телеграме: Главниот Београд
НАДЗОРНИШТВО К.Д.

Београд, 25/6, 1931 год.

Бр. 57284

СВИМА ЗЕМЉОРАДНИЧКИМ ЗАДРУГАМА.

Наш Управни одбор на својој седници од 9 ов. месеца усвојио је предлог главног Управног одбора, који се односи на следећи текст заклетве:

ЗАКЛЕТВА:

ЗА ЧЛАНОВЕ УПРАВЕ, ЧИНОВНИКЕ И СВЕ ОСТАЛЕ ФУНКЦИОНЕРЕ
ГЛАВНОГ САВЕЗА СРПСКИХ ЗЕМЉОРАДНИЧКИХ ЗАДРУГА И СВИХ
ЗЕМЉОРАДНИЧКИХ ЗАДРУГА.

„Ја Н. Н. из Н. закљичам се јединим Господом Богом и свим оним што ми је по мом закону најсветије и на овом свету најмилије да ћу као (изложити полскај или звање Главног савеза српских земљорадничких задруга или земљорадничке задруге) поверену ми дужност вршити марљиво, поштено и савесно, да ћу интересе задругарства верно заступати и бранити, као и да се нећу у својој делатности руководити личним нити ма каквим другим обзирима већ само задругарским.“

Како се право закљео и овај завет испунио, тако ми Бог помогао и овога и онога света.“

Закљео се.

Доставља се предњи текст заклетве који је усвојен од нашег ужег и ширег Управног одбора, с тим да задруге по горњем тексту заклетве закупу све своје службено особље: чланове Управног и Надзорног одбора, благајника, магационара, књиговођу и т. д.

Са задругарским поздравом,

ГЛАВНИ САВЕЗ
СРПСКИХ ЗЕМЉОРАДНИЧКИХ ЗАДРУГА

Др. В. Ђурић *Др. М. Митровић*

Текст заклетве за чланове управе, чиновнике и „све остале функционере“
земљорадничких задруга (ИАП, ЖЗКЗ, 1/32)

Дом Живичке земьорадничке набавъанке и кредитне задруге
(ИАП, ЗБФ)

2. Заключена сделка и употреба земљорадничких исправа.

[illegible]

New media:

РУБРИКЕ у којима издвајају се	ПРОДАЈНЕ		УКУПНЕ	
	сума	у %	сума	у %
Продајна цена	4	1	4	1
Цена за везив	5	5	5	5
Повишење изградња	6	6	6	6
Напомена и уговор	7	7	7	7
Преплат	8	8	8	8
Платеж	9	9	9	9
Укупно	10	10	10	10

Ла је она! Јесенима речућ бичућ, меним кичућ, бичућ по страни

Copyright.

Convolv.
Momryana Paysonii

Conclusions

Member Mr. Cozzitich, Chairman,
Graziano Romano R.

Месечни рачун Рашаначке земљорадничке кредитне задруге (ИАП, РЗКЗ, 1933)

Повеља Главної савеза српских земљорадничких задруга, којом одликују Станоја П. Пацића, задругіара (ИАП, ЖЗКЗ, 1934)

Прейс

МИНИСТАРСТВУ ПОЉОПРИВРЕДЕ.

БЕОГРАД.

Наша задруга намерава да организује заједничку продају земљорадничких производа, да би тим путем оживела пословне задругино и ојачала материјну моћ својих задругара, као и да набави потребни прибор, инат, опрему и материјал, да подигне и уреди потребне банџе у планини за пријем млека ошчет од својих задругара ради заједничке прераде и продаје да и на тај начин што оживи пословне задругино и што боље ојача материјну моћ својих задругара. За тај посао задруга нема својих сопствених средстава у довољној мери, да би овај посао могла да организује и да све ове неопходне потребе уреди, јер је задруга видљив магацина у Жагубици за смонтаж млекних производа утврдила свој капитал, који је био узорак да се умртви само задругино пословање, на зато молимо Министарство, да нам додели своју новчану помоћ од ДИНАРА 150.000.-

За ову молбу приложимо:

- 1, годишњи рачун за 1934. г.
- 2, прегле последњег скупштинског записника.
- 3, протокол последње седнице.
- 4, уверење Главног савеза да је наша задруга његова чланица.
- 5, прегле наших прописа са потврдом Сирмушког суда да су исте уведени у задругини регистар.
- 6, списак наших задругара.

Један удео задругара износи ДИНАРА 100.- а један задругар дужан је уплатити нај мање десет удела, а укупна сума свих уплатених удела износи ДИНАРА 81.466.50.

За ову организацију до сада није добијена помоћ ни од кога.

У Ч Т И В А:

Министарство Земљорадничке
Пословне Задруге

Лазар Петровић
Борис Бајић
Јован Радичић
Јован Ђ. Јовановић
Миливоје Ђ. Јовановић

Прейис молбе Жагубичке земљорадничке млекоарске задруге упућене Министарству пољопривреде за новчану помоћ од 150.000 динара (ИАП, ЖЗМЗ, 1935)

Годишњи рачун Жаїудичке земљорадничке кредитне задруге (ИАП, ЖЗКЗ, 1935)

Списак дейоненајна Пожаревачке задруге АД (ИАП, ПЗМПШ, 1936)

ПРЕПИС.

Главни савез
Српских земљорадничких задруга
Надзорништво
Бр. 63716

Београд 22. XII. 1937. г.

25-III-1937

ПОТВРДА
=====

Жагубичка земљорадничка кредитна задруга у Жагубици
през Хомолски бановица Моравска, која је основана по Закону о
земљорадничким и занатским задругама, примљена је у чланство
Главнег савеза српских земљорадничких задруга у Београду 29.
VII. 1930. г. и уведена у Главни списак под бр. 230, а код Београдског
округног суда регистрована под бр. 629, с тим да се задруга
и данас налази у њеном чланству.

Потврда се издаје задрузи ради прилагења уз пријаву
за ослобођење друштвеног пореза без таксе, у смислу чл. 95 Зако-
на о земљорадничким и занатским задругама и решења Господина
Министра финансија бр. 4608 од 25. марта, 1931. године, и за други
се ова не може употребити.

ГЛАВНИ САВЕЗ
СРПСКИХ ЗЕМЉОРАДНИЧКИХ ЗАДР.
Саво Вурић с.р.
Урошевић с.р.

Да је овај препис тачан

ОБЕРАВА;

ЖАГУБИЧКА
Земљорадничка Кредитна Задруга
(през хомолски)

Председница
Снежана Жигић
Чл. управе
Милош Ристић

И з в е с т а ј.

Управника и примаоца свиња Пожаревачке обласне сточарске задруге, који је поднет управном одбору на дан 3 новембра 1938 год. о стању задруге и раду исте.

Извоз свиња дебелих

Од почетка ове године т.ј. од када је пренио пословање са куповином и продајом дебелих свиња на ову задругу она је извезла које за Запреша а које за Беч 9 вагон ~~маи~~ у вредности 689.968.- динара, на које вагоне имамо потраживање од Главне земљорадничке сточарске задруге око 71.000.- динара а коју суму дугујемо Земљорадничкој Житарској задрузи.

Дуг за приплодну стоку Г.С.З.

Дугује сее Главној земљорадничкој сточарској задрузи на име узете приплодне стоке за задругаре динара 14.661.84.

Дуг Земљорадничкој Житарској Задрузи

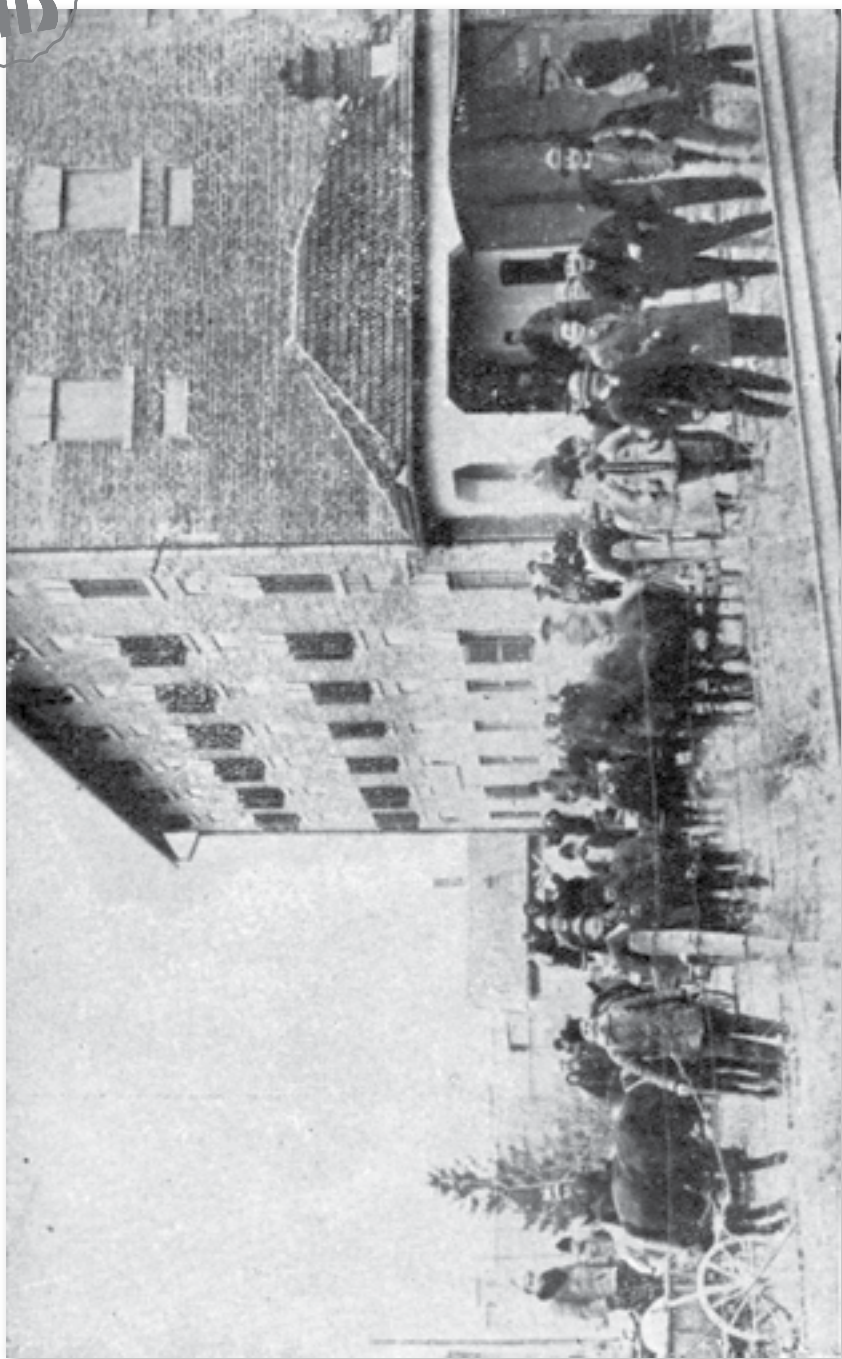
У току ове године ова задруга је узела на име позајмица од Житарске задруге на име откупа дебелих свиња динара 71.000.- динара и од раније једна позајмица од динара 1.698.01. ~~ли~~

Дужници за приплодну стоку

И-почетак На крају прошле године показало се по књиगाма да задругари дугују за приплодну стоку 32.081.- динара. У току рада може се рећи да нинта ~~бе~~ није прикупило јер се свело само на динара 4 31.424.- што значи да је уплаћено само 657.- динара.

Задругари

На У почетку године било је задругара 90 са 158 удела а нашта су уплатили за уделе динара 10.013.- тако да до данас се пријавило у чланство 106 задругара са 170 удела а уплаћено је за уделе динара 10.773.-.

Матѣјин Земљорадничке жишарске задруге „Спш“ у Пожаревцу 1930. године
(Фотографија објављена у монографији „Четрдесетогодишњица задругарства 1894-1934.“)

Рашанској Кредитној земљорадничкој задрузи

у Рашану

Молим Задругу да ми одобри позајмицу од

Динара 350

Јемци су ми: Јорџица Марковић и Сова Ђ. Милошевић
оба земљорадници из Рашанца.

Позајмицу шражим ради поправљања неслетке своје

_____ , с тим
да отплаћујем по месечним отплаћама по 50 / месеца

динара, тако да је сасвим исплатим у року од 1 3/4 године

у Рашану, 1. децембра 1938 год.

Молилац,

Живан Пауновић
земљорад. из Рашанца

РОК	ДАНА	ИНТЕРЕС	ИНТЕРЕС	СУМА
1. маја 1938.	30	9	8 -	350 -
Укупно интерес Дин.				11 -
Чисти износ Дин.				339 -

Примио

Видео за исплату:

Претседник

Јорџица Марковић

1. децембра 1938 год.
Живан Пауновић
земљорад. из Рашанца

Молба Живана Пауновића, земљорадника из Рашанца, за позајмицу од 350 динара (ИАП, РЗКЗ, 1938)

ПРИСТУПНА ИЗЈАВА

Потписани Стојан Винкић,

по занимању земљорадник из Кучева овим изјављујем:

1) да ступам у II. земљорадничку кредитну задругу у Кучеву као њен задругар (оснивач):

2) да уписујем пет удела,

3) да одговарам још неограничено пута онолико колико износи збир свих мојих уписаних удела за све обавезе задружине како за оне које су настале пре мога ступања у задругу, тако и за оне које ће настати за време док будем њен задругар. А на случај иступања из задруге, изјављујем да ћу тако исто одговорати према законским прописима Закона о привредним задругама још две године од дана иступања за све обавезе задружине које су постојале на дан мога иступања:

4) да ћу уплаћивати на сталну штедњу према правилима и решењу скупштине.

У исто време изјављујем, да су ми познате и остале одредбе задругиних правила и да ћу се свима силама трудити да у свему одговорим својим задругарским обавезама и дужностима према задрузи.

23 јуна 1939г.
у Кучеву

Стојан Винкић
земљорадник из Кучева.

ПОЗИВ

за ванредну скупштину задругара II
земљорадничке Кредитне задруге:

На основу решења Управног одбора од 19 новембра
1939 године сазивамо обим **ванредну скупштину** задругара
II земљорадничке Кредитне задруге, која ће се
одржати на дан 3 децембра 1939 године у просторијама
Др. народне школе у Кучеву часова 9 пре подне, са обим
дневним редом:

- 1) отбарање скупштине и избор два оберача записника;
- 2) решавање о саображењу правила и рада Задруге прописима Закона
о привредним задругама и пријем нових правила; Измена из статута
Ф.С.П.З. и статута Ф.С.С.З.
- 3) избор новог Управног и Надзорног одбора;
- 4) предлози и жалбе задругара, ако их буде било.

На скупштини ће се расправљати само о оним предлозима и жалбама
задругара које буду предате Управном одбору најкасније 8 дана пре држања
скупштине.

Секретар,
Тод. Степановић

Председник,

Члан Управног одбора:

Миливоје Рајић

Пословни бр.Фв-16/39-4.

Окружни суд у Великом Градшту, у своме већу састављеном од судија: Радована Јанка, као председника већа, и Бирјуква Ивана и Дмитријевића, Ра- дисава, као чланова већа, и записничара, Радовановића, Владимира, у ствари и тражења II Земљорад. Кред. Задруге С.Н.Ј. у Кучеву, за промену правила ове задруге у својој нејавној седници од 28 децембра 1939 године донео је

ЗАКЉУЧАК:

Да се у задружни регистар овога суда изврши упис нових правила II Земљорадничке Кредитне Задруге С.Н.Ј. у Кучеву, примљених на ванредној ску- пштини од 3 децембра 1939 године.

Ово уписивање објавити огласом у Службеним Новинама.
Закључак доставити Задрузи и Пореској Управи у Кучеву.

ОПРАЗЛОЖЕЊЕ:

II Земљорадничка кредитна задруга у Кучеву, својим актом бр.40 од 10 XII-1939. године поднела је молбу овеме суду тражећи да се у задружни ре- гистер изврши упис правила ове задруге која је на својој ванредној скуп- штини задругара од 3-XII-1939. године донела одлуку да се делокруг рада ове задруге прошири на цео срез Звизлики и да задруга убудуће носи назив "Среска Земљорадничка Кредитна Задруга С.Н.Ј. у Кучеву". Уз своји молбу задруга је поднела записник о ванредној скупштини задругара од 3 XII-1939 године, списак задругара присутних овој скупштини у овешеном препису и но- ва задружна правила у 3 примерка. Окружни суд у Великом Градшту, као ре- гистарски, по расмотреву односног списка нашао је да су испуњени услови из §§ 6, 7 и 37 Зак. о привр. зад- ругама, те је донео закључак као у диспозитиву.

Окружни суд у Великом Градшту, 28-XII-1939 године.
Записничар,
В. Радовановић, с.р.
Сравнили:

Председник већа,

JANKO M. PAVLICH
Бр. 16-39-4

В.Р.

В. Радовановић

Упис нових правила II Среске земљорадничке кредитне задруге СНЈ Кучево у задружни рејстлар Окружној суда у Великом Градшту (ИАП, СЗКЗК, 1939)

Рекордер у производњи шећерне репе (АС, ГФЗОК)

препис

СРЕСКА Земљорадничка Кредитна Задруга С.Н.З.
(Основана 22 Јануара 1939 год.) **КУЧЕВО**

ГОДИШЊИ РАЧУН ЗА 1940 ГОД.

ИМОВИНА **ДУГ**

Власништво:	Дан.	7.136 45	Резервни фонд:	Дан.	626 38
У готову			Укупан резервни фонд задруге износ:		
Парафинске задругарнице:			резов до 31 децембра 40.	Дан.	125 44
на износ 19.400	Дан.	19.400	Част прихода у овој години		501 06
на износ					
ради којих је издато		19.400			
пута тужба код суда					
Главни савез српских земљ. задруга:			Пасивни зајмови:		
а) На име уштеда узео код Г.а. сав. с. н. з.	Дан.	600	Остатак дуга са интересом до 31 децембра	Дан.	
на дан 31 децембра 40. с интересом			от. и 30: Г.а. савезу сав. земљ. задруга		
б) На име резервног фонда приложио Г.а.					
сав. с. н. з. до 31 децембра 40. с интересом					
в) На име изданих уштеда код Г.а. сав.					
с. н. з. до 31 децембра 40. с интересом					
г) Остатак потраживања по текућем ра-		600			
чуњу од Г.а. савеза 31 децембра 40.					
Наменство и прибор:			Укупне задругарских уштеда		
Различита наменство и прибор, што се по			Штедништво узео:		9.889 30
наменски води до 31 децембра 40.	Дан.	150	из уштеда на текућу штедњу	Дан.	14.763
По савету 10% на употребу		150	обичну и текућу штедњу		1.850
Непокретности:			СВЕТИ КУЧЕВ. АДР. И СОП. ФОНД		
Дом, земљиште			од исте уштед у 1940. год.	Дан.	156 63
у кредити по књижици Дан.					
По савету 5% на употребу					
СВЕТА ДУПЛА 27.286 45			СВЕТА ДУПЛА 27.286 45		

ПРИХОД **РАСХОД**

Дан.	410 50	Дан.	339 30		
Од различитих прихода			Интерес на отек. уштед		
од књижица на издате позајмице	Дан.	1.632	сталих штедњи	Дан.	424 85
од уписаних чланова		420	обичну и текућу штедњу	Дан.	87 00
			Интерес на зајмове задруге		219 00
			Издати на књижице и остале финансијске материјале		725 00
			Преплате на "Земљорадничку Задругу"		
			Комисионе Г.а. савезу с. н. з. до 31 дец. од бруто		
			прихода по рачуну за 19 год.		
			10% оток на употребу наменства и прибора		
			5% оток на употребу непокретности		
			Уписнице		100 00
			Различити други расходи		170 00
СВЕТА ДУПЛА 2.462 50			СВЕТА ДУПЛА 2.462 50		

ЗАДРУГАРИ

1. У текућу годину било је задругара 43 са 94. уштед.

2. У текућу годину ступили су у задругу 20 са 30. уштед.

3. У текућу годину изостали су 3 са 6. уштед.

4. На крају године остало задругара у задругу 60 са 118. уштед.

31 децембра 1940 год.

Секретар, **Чед. Степановић, с.р.**

На основу члана 22. статута, Претходило овој годишњем рачуну, савезили смо га с књижица и пописом чланова и дуга, који је издати на 31 децембра 19 год. и издати на је у складу издати.

Претходило управног сабора, **Светислав Илијасовић, с.р.**

Чланови:

Светислав Илијасовић, с.р.

Светислав Илијасовић, с.р.

Милан Јовић, с.р.

Душан Стојиљковић, с.р.

Претходило управног сабора, **Светислав Илијасовић, с.р.**

Чланови:

Милан Илијасовић, с.р.

Миланко Рајић, с.р.

Душан Панчић, с.р.

Да овај препис веран есице оригиналу тврди.

Водружених зграбачама неможе
одговорити у востану, у буну, у
ушарку то

[illegible][illegible]

Дневник рада Задружної - здравственої шечаја, одржаној у Ракици
(АС, Д - 8)

1

Месарска
Земљорадничка Задруга
Жагубица

 КЊИЖИЦА

0

УПЛАТАМА ЗАДРУГАРСКИМ

Бр.

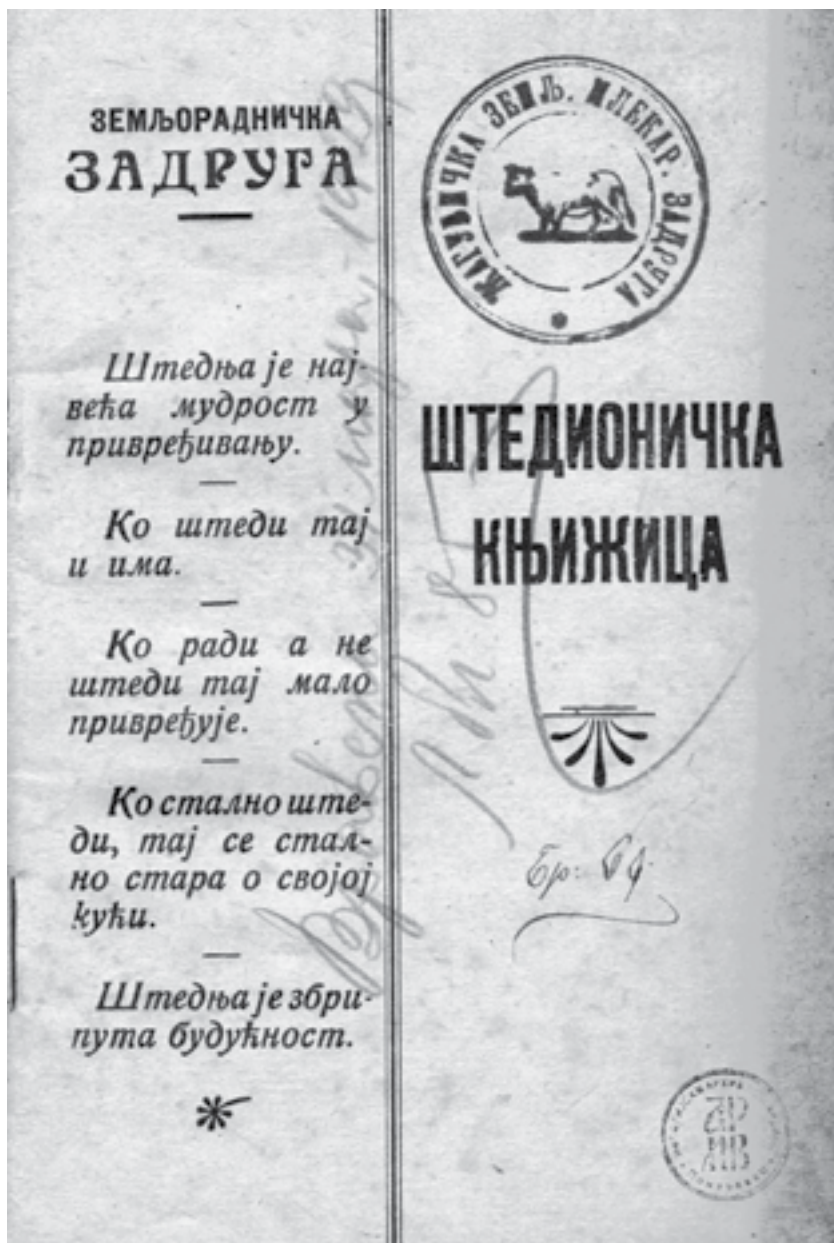
Г. Димитрије Ђ. Јовкић
Џежака из Жагубице

Председник :
Оскав. Петровић

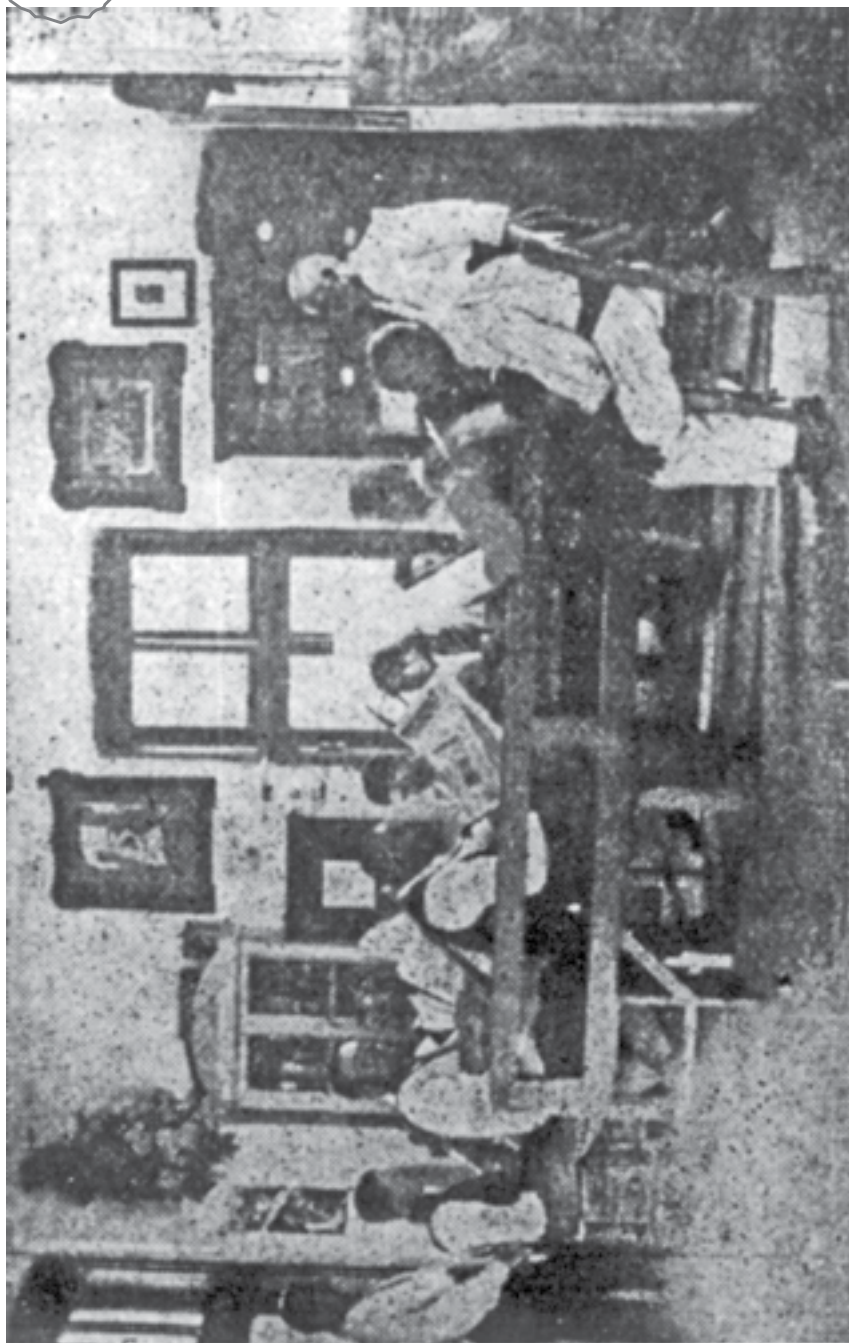
Књиговођа-благајник :
Р. Ч. Протић

Члан упр. одбора :
Џежака

Књижица о уплатама задругарским Димитрија Ђ. Јовкића, яежака из Жагубице (ИАП, ЖЗМЗ)

Штедионичка књижица Жајудичке земљорадничке млекарске задруге
(ИАП, ЖЗМЗ)

Са задружно шенаја (АС, Д - 410)

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд